

Fastsetting av beiterettigheter og beiterettsgrenser innen reindriften

Av Marit Kemi

*Liten masteroppgave i rettsvitenskap
ved Universitetet i Tromsø
Det juridiske fakultet
Høsten 2010*

Innhold

INNHold.....	2
1 INNLEDNING	4
1.1 TEMA OG PROBLEMSTILLING	4
1.2 RETTSKILDENE.....	6
1.3 REINDRIFTENS RETTSLIGE GRUNNLAG	9
1.4 DEN VIDERE FREMSTILLINGEN	11
2 NATURGRUNNLAGET OG SOSIAL ORGANISERING.....	12
2.1 REIN OG BEITE	12
2.2 SIIDASYSTEMET	14
3 LOVFESTEDE REGLER OM BEITEBRUK.....	17
3.1 REINDRIFTSLOVEN § 59.....	17
3.2 SEDVANEMESSIG BEITEBRUK	19
3.3 UTFORDRINGER VED UTARBEIDELSE AV REGLER FOR BEITEBRUK.....	22
3.4 OPPSUMMERING	23
4 SEDVANERETTSLIGE REGLER OM BEITEBRUK	24
4.1 FORDELING AV BEITEOMRÅDER MELLOM SIIDAENE	24
4.2 BEITERETTSGRENSER.....	26
4.2.1 GRENSENES NATURLIGE PlassERING I TERRENGET.....	26
4.2.2 OVERTREDELSE AV TRADISJONELT ETABLERT GRENSE	29
4.2.3 AVTALER OM BRUK OG GRENSER	31
4.3 FLYTTLEIER.....	32
4.4 HVA SIER RETTSPRAKSIS OM BETYDNING AV SIIDAENES TRADISJONELLE BEITEBRUK?	34
4.5 OPPSUMMERING	37
5 ANVENDELSE AV REGLENE OM HEVD OG ALDERS TIDS BRUK PÅ INTERNE FORHOLD I REINDRIFTEN	38
5.1 INNLEDNING	38
5.2 GENERELT OM REGLENE OM HEVD OG ALDERS TIDS BRUK	39
5.2.1 BRUK SOM RETTE RETTSHAVER; INTENSIV OG KONTINUERLIG BRUK.....	40
5.2.2 EKSklusIVITET.....	41
5.2.3 AKTSOM GOD TRO OG UHJEMLET BRUK	42
5.3 ULIKHETER I REGLENE OM HEVD OG ALDERS TIDS BRUK	43

5.4	HEVD OG ALDERS TIDS BRUK INTERNT I REINDRIFTEN	45
5.4.1	BRUK SOM RETTE RETTSHAVER: INTENSITETS- OG KONTINUITETSKRAVET	45
5.4.2	BETYDNING AV SIIDADANNELSER	49
5.4.3	EKSKLUSIVITET	50
5.4.4	AKTSOM GOD TRO OG UHJEMLET BRUK	52
5.5	OPPSUMMERING	60
6	KONKLUSJON	63

1 Innledning

1.1 Tema og Problemstilling

Arbeidet med fordeling av reinbeitene i de såkalte «fellesbeitene» i Vest- Finnmark reinbeiteområde er et dagsaktuelt tema i reindriftsnæringen. Den nye reindrifftsloven som trådte i kraft 1.juli 2007 pålegger distriktene å utarbeide regler om beitebruken i distriktene.¹ Dette innebærer bl.a. at reieneierne må ta standpunkt til beiterettighetene innenfor distriktene. Arbeidet er spesielt utfordrende for reindriften i Vest- Finnmark, hvor situasjonen i utgangspunktet preges av en uavklart rettssituasjon på beiteområdene. I siste utgave av Reindriftnytt nr. 4:2010 meldes det om at seks av tjuette distrikter tilhørende Vest- Finnmark beiteområde har fått godkjent bruksregler, herunder fastlegging av beiteområder. Det vises til at utarbeidelse av bruksregler har tatt lang tid og at uavklarte rettighetsforhold knyttet til beitene er en av hovedårsakene til at bruksreglene ikke er på plass.²

Stor usikkerhet om beiterettighetene har medført at bruken i praksis har utartet seg til en konkurranse om beitene. Konfliktnivået internt i reindriften er økende og respekten for sedvanemessig minker. I mange områder bærer bruken preg av «å ta seg til rette» uavhengig av tradisjonelt etablerte grenser.

Bestemmelsen om beitebruk slår fast at reglene «skal ivareta prinsippene for god reindrift basert på samiske tradisjoner og sedvaner», jf. reinl. § 59 første ledd. I områder hvor bruken over lang tid har variert er den tradisjonelle bruken av arealene lang på veg oppløst. Dette skaper stor usikkerhet om beiterettighetene og gjør fordeling av beiteområdene svært vanskelig.

De nye reglene om beitebruk forutsetter en rettsavklaring av beiterettigheter. Hvordan reindriften bruksrettigheter erverves, avklares og sikres rettslig er ikke særskilt

¹ Lov 15. juni 2007 nr.40 om reindrift (reinl.) § 58 første og annet ledd.

² Reindriftnytt/ Boazodoallo oddasat, nr. 4:2010, s. 24- 25.

regulert i norsk lovgivning. Da reindriftsretten i sin karakter ligner på allmenningsretten,³ kan det antas at rettsprinsipper fra norsk tingsrett kan være anvendelige ved fordeling av beiteområder i reindriften.

Reglene om hevd⁴ og alders tids bruk har et felles formål om å skape stabilitet i eiendomsforholdene. For at regelsettene skal være anvendelige på interne rettsforhold i reindriften må det foretas en tilpasning av vilkårene. Selbu-dommen er en prinsipiell og viktig dom når det gjelder hvordan norsk tingsrett bør anvendes i tvister om reinbeiterettigheter. I denne dommen blir reglene om alders tids bruk tilpasset reindriften egenart.⁵ Det er viktig å merke seg at i Selbu-dommen er det reinbeitedistriktets beiterettigheter i konkurranse med grunneierretten. Når det gjelder interne beiterettstvister i reindriften vil det foreligge en noe utradisjonell hevdssituasjon hvor bruksrettshaverne er i konkurranse med hverandre. Dette nødvendiggjør en ytterligere tilpasning av vilkårene.

Reindriftenes sedvanemessige bruk av landområder er både internrettslig og folkerettslig blitt tillagt større betydning i rettslig sammenheng. I reindriftsloven av 2007 er det slått fast at regler om beitebruk skal bygge på den sedvanemessige bruken av arealene, jf. reinl.§ 59, første og annet ledd. ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 8 nr. 1 slår fast at det skal tas tilbørlig hensyn til urfolks sedvaner og sedvanerett ved anvendelse av nasjonale lover og forskrifter overfor vedkommende folk. I spørsmål om rettigheter til beiteområder må denne regelen ses i sammenheng med artikkel 14. Reindriftsloven § 3 slår også fast at «reindriftsloven skal anvendes i samsvar med folkerettens regler om urfolk og minoriteter». Dette innebærer at samiske rettsedvaner skal tillegges vesentlig vekt ved utforming av regler om arealbruk i samiske områder.⁶

³ NOU 2001:35 s. 175.

⁴ Lov 9. desember 1966 nr. 1 om hevd.

⁵ Rt.2001 s. 769 (s. 789).

⁶ Artikkel nr. 14 nr. 1 første punktum lyder slik: «Vedkommende folks rett til å eie og besitte de landområder der de tradisjonelt lever, skal anerkjennes.»

Problemstilling for denne oppgaven vil være å undersøke hvordan reglene om hevd og alders tids bruk bør anvendes ved avklaring av beiterettigheter internt i reindriften, herunder også fastlegging av beiterettsgrenser. Den nye bestemmelsen i reindriftsloven § 59; regler om beitebruk, aktualiserer rettsavklaring etter reglene om hevd og alders tids bruk. Det vil bli satt fokus på vilkår som reiser spesielle problemstillinger ved rettsavklaring internt i reindriften, herunder hvordan kravene til 1) bruk som rette rettshaver 2) aktsom god tro og 3) uhjemlet bruk skal vurderes med tanke på rettsdannelse og rettserverv internt i reindriften. I dette ligger det også en undersøkelse av hvordan tradisjonelle bruksmåter og rettsoppfatninger bør vurderes ved tilpasningen av vilkårene på interne beiterettstvister.

1.2 Rettskildene

Ved fastlegging av beiteområder internt i reindriften reiser det seg metodiske problemer da vi befinner oss på et rettsområde med forholdsvis få rettskilder å bygge på. Jeg skal i det følgende gjøre rede for de ulike rettskildefaktorene jeg bygger fremstillingen på og de utfordringer det reiser.

Et naturlig utgangspunkt for avgjørelsen av et rettsspørsmål er å undersøke lovgivning på det aktuelle rettsområdet.⁷ Med den nye reindriftsloven er det fastslått at reineiere skal utarbeide regler for beitebruken. jf. reinl. § 59. Dette innebærer å ta standpunkt til beiterettigheter til de ulike siidaene i distriktene. Ordlyden i bestemmelsen er imidlertid for vag og upresis til å gi bidrag til løsning av spørsmål om hvordan fastleggelse av beiteområder skal foretas. Heller ikke forarbeidene gir noen utfyllende presiseringer av lovteksten slik at løsning av beiterettstvister mellom siidaer vanskelig kan forankres i lovgivningen alene.⁸

Bestemmelsene om bruksregler aktualiserer derfor rettsavklaring etter reglene om hevd og alders tids bruk. Hvordan reindriften bruksrettigheter erverves og avklares

⁷ Se Nygård, *Rettsgrunnlag og standpunkt*, s. 177.

⁸ Nygård, *Rettsgrunnlag og standpunkt*, s. 195 – 205 og Eckhoff, *Rettskildelære* s. 65 – 90.

rettslig er ikke særskilt regulert i norsk lovgivning. Etter gjeldende rett er hevd og alders tids bruk de praktisk vanligste grunnlagene for ekstensive erverv av eiendoms- og bruksrettigheter basert på lang tids bruk. Det må legges til grunn at disse også kan anvendes internt i reindriften.

Ervervsgrunnlagene hevd og alders tids bruk er utviklet med utgangspunkt i det norske bondesamfunnet. For at regelsettene skal kunne anvendes på interne rettsforhold i reindriften er det nødvendig med en betydelig tilpasning av prinsippene.

I norsk rett har rettspraksis tradisjonelt hatt stor betydning som rettskildefaktor. Dette gjelder primært høyesterettsavgjørelser, men også avgjørelser fra underinstanser kan i enkelte rettsområder tillegges betydning.⁹ Det finnes omfattende avgjørelser i reindriftsrettens område som angår forholdet mellom reindriftsutøvere på den ene siden mot grunneiere eller andre interesser på den andre siden. Når interne rettstvister om beiteområder skal avklares er det imidlertid lite rettspraksis.

Selbu-dommen inntatt i Rt. 2001 s. 769 står som en prinsipiell og viktig dom hva angår tilpasning av vilkårene for alders tids bruk til reindriften egenart. Det antas at tilsvarende tilpasning gjelder for erverv etter reglene om hevd. Dommen har en stor betydning for fastleggelse av reindriften bruksrettigheter, men må sies å ha en forholdsvis begrenset overføringsverdi på interne forhold i reindriften. Ved interne beiterettstvister vil hevdssituasjonen som sagt være noe uvanlig hvor bruksrettshavere er i konkurranse med hverandre. Dette tilsier en ytterligere tilpasning av vilkårene.

En dom avsagt i Indre Finnmark Tingrett 31.03.2008 kan være et bidrag til løsning av interne beiterettstvister.¹⁰ Saken gjaldt brudd på vokteplikten, jf. reinl. §§ 24, 34 og 34. I domspremissene kom retten med uttalelser om beiteretten. En annen underrettsdom fra Alta tingrett 25.02.1992,¹¹ som også omhandler brudd på vokteplikten, kan bidra til å kaste lys over spørsmålet om hvordan interne beiterettstvister kan avklares. Disse underdommer vil ha noe begrenset rettskildeværdi

⁹ Eckhoff, *Rettskildelære*, s. 159 – 164.

¹⁰ Indre Finnmark Tingrett, dom 31.mars 2008, sak nr. 07/191200.

¹¹ Alta Herredsrett, dom 25. februar 1992, sak nr. 30/1991 (straff).

på bakgrunn av hvilken instans som har avsagt dommen, foreldelse og endrede samfunnsforhold. De vil likevel være relevante for å belyse problemkomplekset.

For utfylling av den skrevne rett har det vært vanlig nytte uskrevne rett. Med dette siktes det i dag til sedvaner som er nærmere fastlagt i rettspraksis.¹² Historisk sett har sedvanen ved siden av loven vært betraktet som en viktig rettskilde.¹³ Betydningen av sedvaner er riktignok redusert som følge av lovgivningens omfang, men det er imidlertid ingen tvil om at sedvaner fremdeles tillegges stor vekt på flere rettsområder. Etter den juridiske metode vil samiske sedvaner i større grad enn andre sedvaner være relevante rettskilder ved løsning av rettsspørsmål. Dette som følge av de folkerettslige forpliktelser som påhviler den norske stat.

ILO-konvensjon 169 om urbefolkninger og stammefolk i selvstendige stater art. 8 nr. 1 slår også fast at urfolks sedvaner og sedvanerett skal tas hensyn til ved anvendelse av nasjonale lover og forskrifter overfor dem. Denne regelen må ses i sammenheng med art. 14 som innebærer at samiske rettssedvaner må gis vesentlig vekt ved utforming av regler om arealbruk i samiske områder. Dette har stor betydning ved utforming, tolking og analyse av regler om bruksordninger i reindriftsområder. Etter dette kan det konkluderes med at reindriftsamenes sedvaner og sedvanerett, sammen med reglene om hevd og alders tids bruk, vil være de viktigste rettskildene ved fastleggelse av reindriftens beiteområder.

I det klassiske arbeidet til Erik Solem «Lappiske rettsstudier» fra 1933, drøftes bl.a. reindriftens sedvaner. Solem beskriver reindriftens sedvaneregulering av næringsutøvelsen, herunder om vokting, merking, utskilling av sammenblandede flokker, om forholdet innad i siidaen og til de bofaste. Av særlig interesse for oppgavens tema finner vi beskrivelsen om en fast fordeling av beiteplasser og flyttemønstre mellom siidaene.¹⁴ For utfyllende kunnskap om sedvanerettslige oppfatninger finner jeg det forsvarlig å trekke inn Ravnas sedvanerettsundersøkelse,

¹² Ravna, *Rettsutgreiing og bruksordning i reindriftsområder*, s. 43 – 44.

¹³ Op.cit. s. 269.

¹⁴ Solem, *Lappiske Rettsstudier* s. 189.

utført i forbindelse med hans doktoravhandling.¹⁵ Et annet bidrag til kunnskap om sedvanerettslige oppfatninger i reindriften er referat fra møte om inndeling av vinterbeiteområder i Vest- Finnmark beiteområde i 2001.¹⁶

Ved avklaring av rettighetsforhold internt i reindriften på vinterbeiteområder i Finnmark kan det være nødvendig å forsøke å komme frem til praktiske løsninger i stedet for å ensidig fokusere på den enkeltes rettigheter. Dette vil være i tråd med prinsippet om at rettigheter skal utøves på en måte som ikke unødige er til ulempe for andre, altså gi et rimelig resultat. Av dette følger det også at reelle hensyn vil være en relevant rettskilde ved fastleggelse av beiteområder.

1.3 Reindriftens rettslige grunnlag

Den eldste lovgivning om reindrift har vi i Lappkodusillen fra 1751, som er et tillegg til grensetraktaten mellom Norge og Sverige av 7.-18.oktober 1751.¹⁷ Lappekodusillen §10 kodifiserte reindriftssamenes rett til «Høst og Vaar, at flytte med deres Rehn-Hiorder over Grændsen ind i det andet Rige», dette med bakgrunn i «gammel Sædvane».

Gammel sedvane, gammel bruk eller fra ”gammelt av” har i senere lovgivning stått som et sentralt vilkår for beiteretten, noe det fortsatt er, jf. reinl. § 4.

Spørsmålet om den samiske retten til å utøve reindrift er forankret i den til enhver tid gjeldende reindriftslovgivning eller om retten har et selvstendig rettsgrunnlag uavhengig av loven, har tidligere vært omdiskutert. Den rettslige konsekvens av at retten eventuelt ikke har et annet rettsgrunnlag enn loven, er at lovgiver står friere til å innskrenke og regulere reindriftsretten. Dette ut i fra en betraktning om at rettigheter

¹⁵ Olli og Ravna, *Sedvanerettslige oppfatninger om arealbruk blant reindriftsutøvere*, 2007 (upubl) . se også Ravna, *Rettsutgreiing og bruksordning i reindriftsområder*, s. 404 tabell 8.

¹⁶ Referat fra møte om inndeling av vinterbeitene i Vest Finnmark 08.10.01

¹⁷ Bull, *Studier i reindriftsrett* s.16

som er gitt ved lov kan innskrenkes eller til og med oppheves ved lov. Retten kan riktignok reguleres og begrenses selv om den har et selvstendig rettsgrunnlag men opphevelse eller omfattende inngrep vil ikke kunne iverksettes uten erstatning etter Grunnloven § 105, jf. EMK første tilleggsprotokoll artikkel 1.¹⁸

Det er i dag anerkjent i norsk rett at reindriften hviler på en selvstendig rettsgrunnlag uavhengig av loven basert på den bruk som har vært utøvd i reindriftsområder. Reindriften rettsgrunnlag er i dag lovfestet i reindriftenloven av 2007 § 4 og har en slik ordlyd:

«Den samiske befolkningen har på grunnlag av alders tids bruk rett til å utøve reindrift innenfor de delene av fylkene Finnmark, Troms, Nordland, Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag og Hedmark hvor reindriftssamene fra gammelt av har utøvet reindrift (det samiske reinbeiteområdet)».

Reindriften rettsgrunnlag har også vært behandlet i Høyesterett. Altevann II-dommen er en sentral avgjørelse som gir uttrykk for at reindriftssamene gjennom alders tids bruk hadde ervervet en rettsbeskyttet privatrettslig rettighet uavhengig av loven.¹⁹ Høyesterett har ved en rekke senere avgjørelser stadfestet dette synspunktet, dette har blant annet skjedd i Kåfjorddommen²⁰, Korssjøfjelldommen.²¹ Senest i Selbu-dommen i Rt. 2001 s. 769 hvor reindriften retten karakteriseres som en selvstendig rett der rettsgrunnlaget er alders tids bruk.²²

Det rettslige grunnlaget for reindriften har betydning for reindriften rettslige stilling og vern i forhold til andre interesser. Hvilken betydning det rettslige grunnlaget har

¹⁸ NOU 2007:13 s.383

¹⁹ Rt. 1968 s.429 (s.437-438).

²⁰ Rt. 1979 s.1283 (s.1290).

²¹ Rt. 1988 s.1217 (s.1223-1224).

²² Op.cit.s.788.

intern i reindriften synes å være uklart. Når siidaen i dag er ansett som rettsbærer til beiterettighetene innenfor distriktet må de kunne påberope seg et rettsvern.²³

Det faktum at rettsgrunnlaget bygger på alders tids bruk gjør det interessant å undersøke hvordan reglene om alders tids bruk kan begrunne interne beiterettigheter

1.4 Den videre fremstillingen

I kapittel to skal jeg gjøre rede for reindriften naturgrunnlag og sosiale organisering. Her er det lagt vekt på å gi en definisjon av samspillet mellom beitene, reinen og mennesket, samt en kort innføring i siidasystemet. Kapittel tre gir en fremstilling av innholdet i regler om beitebruk i reindriften § 59. I kapittel fire fremstilles enkelte grunnleggende sedvanerettslige oppfatninger og normer som bør vektlegges ved fastlegging av beiteområder i reindriften. Kapittel fem omhandler en tilpasning av vilkårene i reglene om hevd og alders tids bruk til interne forhold i reindriften.

²³ Se reindriften § 4.

2 Naturgrunnlaget og sosial organisering

2.1 Rein og beite

Med tanke på oppgavens tema anser jeg det nødvendig å ha kunnskap om grunnlaget for den nomadiske reindrift, herunder samspillet mellom årstidsbeitene, reinen og mennesket. Et slikt utgangspunkt danner et godt grunnlag for forståelse omkring avklaring/fastlegging av beiterettigheter innad i reindriften.

Ravna skriver i sin avhandling at all rein i det samiske reinbeiteområdet er domestisert.²⁴ Tamreindriften bygger på to naturlig eksisterende elementer, det er reinen og beitet. Reinsdyret er i motsetning til andre «tamme dyr» spesielt tilpasset en tilværelse i arktisk og subarktisk klima og er det eneste domestiserte dyret som er i stand til å leve utendørs året rundt i disse områdene.

Reindriftsutøvere definerer reinsdyret som fri, mobil og uavhengig. Flere beskrivelser av reinens natur går ut på at den er uavhengig av mennesket, og mennesket må i sitt arbeid forhandle med reinen.²⁵ For å ha kontroll over reinflokkens bevegelser er det viktig med kunnskap om reinens natur, områdenes topografi, vær og klima, og samspillet mellom alle disse faktorene.

Driftsmønsteret i store deler av finnmark er preget av lange flyttinger mellom årstidsbeitene. Dette skyldes at klimaet på finnmarksvidda gir godt grunnlag for produksjon av lavbeite, mens det er god tilgang på grøntbeite ved kysten.²⁶

²⁴ Ravna, *bruksordning og rettsutgreiing i reindriftsområder* s.74, videre henvist til Eldar Gaare, «Naturlige betingelser for reindrift» i Flora i reinbeiteland, Oslo – Tromsø 1997 s. 7 – 18 på s. 7.

²⁵ Sara, kapittel XIII: «Siidadannelser og slektskapsnettverk: kontinuitet og diskontinuitet» i Bull, Oskal, Sara, *Reindriften i Finnmark*, s. 299 – 320 (s.300 – 301).

²⁶ NOU 2007:13 s.352.

Reindriftsåret kan deles inn i åtte sesonger: gidđa, gidasgeassi, geassi, čakčageassi, čakča, skábma, dálvi og gidđadálvi.²⁷ Klimatiske forhold og tilgjengelige beiteplanter er styrende faktorer for tidspunktet for overgang mellom de ulike sesongbeitene.

Reindriften har en indre dynamikk som er betinget av naturmessige forhold og reinens behov og vaner. Dette danner grunnlaget for reindriftsutøverens hverdag. Tilgang til tilstrekkelig med egnede arealer til de forskjellige årstidsbeitene er av avgjørende betydning for reindriften. Reindriftsårets åtte årstidsbeiter har ulike formål som hver for seg er unik. Dette nødvendiggjør områder med ulik beskaffenhet gjennom hele året. Det vil blant annet være nødvendig med tilgang på grøntbeiter om sommeren og lavbeiter om vinteren. Nødvendige flyttleier mellom årstidsbeitene er av like stor betydning likeså egnede arealer til kalving, merking, slakting, parring, lufting om sommeren m.m.

Reinen lærer seg å kjenne landskapet og holder fast ved tillærte vandringsruter og opphold i årstidsbeitene. Det lar seg vanskelig gjøre å holde igjen reinen innenfor uegnede arealer. Et forsøk på dette fører gjerne til at reindriftsutøveren mister kontroll over flokken eller til negative følger for reinens kondisjon. Mikkel Nils Sara viser til erfaringen med at det er i hovedsak simlene som holder fast ved tillærte vandringsruter og årstidsbeiter. Ved overgang til nye eller uvante beiteområder er det vanligvis simlene som er utbryterne og benytter enhver anledning til å finne frem til de gamle beite- og kalvingsområdene. Det sies at det kreves minst tre års tilvenning til nye beiteområder og krever konstant overvåking for å unngå tap av rein. Det er ikke unormalt å finne igjen savnede simler i de gamle beiteområder. Skifte av beiteområder er en utfordrende prosess som krever at beslutningen er veloverveid.²⁸

²⁷ NOU 2001:35 s. 107.

²⁸ NOU 2001:34 s.266.

2.2 Siidasystemet

Reindriften er en livsform og et viktig fundament for den samiske kulturen.

Siidasystemet som en sosial og arbeidsmessig organisering er en viktig komponent i denne konteksten.

Siida, eller oversatt til norsk reinby, er et uttrykk for et vokterfelleskap. En siida består av et kompaniskap av reineiere som arbeider sammen om gjeting og oppsyn av en felles flokk.

Siidaens sosiale basis er vanligvis bygd på slekts- og familierelasjoner og kan således betegnes som rene slekts- eller familiegrupper. Konrad Nielsen har en treffende definisjon av begrepet:

«fjellby, by bestående av en eller, i almindelighet flere reneierfamilier med sine ren, når renhjorden, eller en bestemt del av den holdes samlet og voktes fra familieteltene; hver familie har i almindelighet eget telt»²⁹

Begrepet siida refererer til den driftsmessige siden av reindriften. Siida er betinget av 1) en reinflokk, 2) at reinflokken er under kontroll i form av gjeting og tilsyn, og 3) et kompaniskap av en eller flere reindriftsfamilier i en felles flokk.³⁰

Siidasystemet er ikke en statisk enhet men gir grunnlag for variasjoner i takt med naturgitte og sosiale forhold. Hyppige etableringer og opphevelse av siidaer har vært et utpreget særtrekk i store deler av den samiske reindriften. Slike omgrupperinger har vært vanlig i forbindelse med innflytting til vinterbeiter, kalvingsperioder og der endringer i beiteforhold og ved skifte av beite for øvrig tilsier det. Kort forklart kan dette ses på som korttidstilpasninger innenfor rammen av årstidssyklusen men dog en systematisk tilpasning.³¹

²⁹ Konrad Nielsen, *Lappisk ordbok*, Bind III, N-Æ, s.401.

³⁰ NOU 2001:35 s.27.

³¹ Sara, kapittel XIII: «Siidadannelser og slektskapsnettverk: kontinuitet og diskontinuitet» i Bull, Oskal, Sara, *Reindriften i Finnmark*, s. 299 – 320 (s.302 – 304).

Mikkel Nils Sara har i sin hovedoppgave i seksjon for samfunnsplanlegging og lokalsamfunnsforskning i 1996 drøftet siidaens betydning i reindriften. Utdraget her kan gi et bilde av fleksibiliteten i siidasystemet:

«At mange muligheter for skifte av siidapartnere (siidaguoibmi) blir regnet som en økologisk fordel, referer seg til behovet for å avpasse flokkstørrelser, med medfølgende personellmessige kapasitet, til forhold ved ulike årstidsavsnitt og ulike år (eller jahkodat). Antallet av siidaer vil således variere fra årstid til årstid når flokkstørrelse søkes tilpasset beiteforhold. Men også en siidas dyretalls-utvikling eller personellmessige utvikling over tid vil kunne komme til et punkt der omgruppering må vurderes. Et større utvalg av mulige siida-partnere gir i forannevnte tilfeller større muligheter til å opprettholde den nødvendige tilpasningen til beite og kontroll over dyrene.

Ved siden av fordeler av økologisk karakter gir et slikt nettverk også frihet for en husholds-sammeslutning til å bryte ut hvis for eksempel samarbeidet i siidagruppen skranter. Ingen slektskapsforbindelse er bindende for gruppedannelse (...).³²

Siidaen har sine faste beiteområder som vanligvis har vært brukt gjennom generasjoner. Solem omtaler i sitt verk *Lappiske rettsstudier fra 1933* regler om beitebruk:

«Det betraktes nu som temmelig avgjort sak at den og den siida skal ha vinterbeite i den og den bestemte trakt.» Videre legger han til at reindriftsutøvere ikke har «noen rettsbeskyttet adgang til å holde andre borte. Men det er sikkert at den anses for en nokså simpel trafikk å trengte sig inn på en annens siidas gamle beitestrakt uten streng nødvendighet»³³

³² Sara, *Reinen – et gode fra vinden (Boazu lea biekká buorri)*, s. 95 - 96.

³³ Solem, *Lappiske rettsstudier*, s. 190.

Tiltross for at det i praksis vanskelig lar seg gjøre å utøve reindrift uten å tilhøre en siida, så har ikke siidaen hatt noen formell status i norsk lovgivning. Først ved endring av reindriftsloven m.fl. nr. 23/ 1996 ble det inntatt en regel i reindriftsloven § 2 annet ledd annet punktum om at myndighetene kan inndelegge et reinbeitedistrikt i beitesoner for bestemte siidaer eller driftsenheter.

Reindriftslovutvalget anså det som en viktig oppgave å gi siidaen en sentral plass i den nye reindriftsloven. De uttrykte at siidaen har fremdeles en sentral rolle i reindriften som arbeidsfellesskap og det sentrale grunnlag for bruk av beiteområder.³⁴ Videre ble det fremhevet at 1978-lovens inndeling med driftsenhet og distrikt som grunnleggende enheter innenfor reindriften ikke faller sammen med de tradisjonelle økonomiske og sosiale systemer i reindriften.³⁵ Utvalget påpekte siidaordningens rolle i reindriften og understreket nødvendigheten av å ta den i betraktning i loven. Videre mente utvalget at dersom siidaen ikke blir lagt vekt på i lovgivningssammenheng kan det ha negative følger for målsettingen om bærekraftig utvikling og det ressursmessige og kulturelle grunnlaget for reindriften.³⁶

Departementet kunne ikke se at det forelå alvorlige innvendinger mot å gi siidaen en slik plass i lovgivningen som foreslått og sluttet seg i all hovedsak til lovutvalgets forslag om å gi siidaen en sentral plass i gjeldende reindriftslov.³⁷

Etter gjeldende reindriftslov er siidaen definert i §51 første ledd:

«Med siida forstås i denne lov en gruppe av reineiere som utøver reindrift i fellesskap på bestemte arealer.»

Denne bestemmelsen kan indikere en anerkjennelse av siidaen som rettsbæreren til beiteområdene. Dette støttes av bestemmelsen i lovens §59 annet ledd der det heter:

³⁴ NOU 2001:35 s. 96.

³⁵ NOU 2001:35 s. 90.

³⁶ Op.cit. s. 91.

³⁷ Ot.prp.nr. 25 (2006-2007) s.38.

«Reglene om beitebruk må ikke være i strid med en siidas rettigheter etablert på særskilt rettsgrunnlag.»

3 Lovfestede regler om beitebruk

3.1 *Reindriftsloven § 59*

Med reindriftsloven av 2007 pålegges reindriftsutøvere selv i større grad enn tidligere ansvaret for å legge til rette for en bærekraftig næring. Samtidig har reindriftsutøverne fått en større grad av selvstyre i reindriften. Et av de viktigste oppgavene for distriktsstyrene er nå utarbeidelse av bruksregler, jf. §§57-62. Bruksreglene skal gi detaljerte bestemmelser om forvaltning av distriktets ressurser, herunder regler om beitebruk, jf. § 59.

Bestemmelsen om beitebruksregler har sin form etter reglene om bygdeallmenninger. Lovutvalget peker på at et reinbeitedistrikt i mange sammenhenger kan sammenlignes med allmenning og at utviklingen viser at det innen et reinbeitedistrikt også er behov for detaljerte regler om utnyttning av ressursgrunnlaget.³⁸

Hva beitebruksreglene skal inneholde er slått fast i reinl. § 59 første til tredje ledd, som lyder slik:

«Gjennom regler om beitebruk skal distriktets reieiere sikres tilgang til nødvendige beiter, herunder kalvingsland, flyttleier og paringsområder. Reglene skal ivareta prinsippene for god reindrift basert på samiske tradisjoner og sedvaner.

³⁸ NOU 2001:35 s.175.

Reglene om beitebruk skal bygge på den tradisjonelle utøvelse av reindrift på arealene og fremme rasjonelle bruksordninger. Reglene om beitebruk må ikke være i strid med en siidas rettigheter etablert på særskilt rettsgrunnlag.

Det skal fastsettes regler om beitetid, med mindre slike er fastsatt av områdestyret i medhold av § 61».

Regler om beitebruk skal altså sikre distriktets reineiere tilgang til nødvendige beiter gjennom årstidene. For å klare seg gjennom et reindriftsår er reineieren avhengig av tilgang til alle årstidsbeiter. I tillegg er det behov for kalvingsland, parringsområder, områder for samling, slakting, merking mv. samt flyttleier mellom de ulike beiteområdene. Utarbeidelse av beitebruksreglene er viktig arbeid for å fastlegge arealbruken i distriktet og for å synliggjøre de ulike behov som forutsettes ivaretatt både for fellesskapet og den enkelte reineier. Utvalget påpeker at arbeidet kan være omfattende og utfordrende, men samtidig nødvendig for å oppnå en god og effektiv bruk av distriktets ressurser.³⁹

I praksis betyr dette at distriktene skal fordele disponible beiteområder mellom de ulike siidaene.

I forarbeidene har utvalget stilt opp et minimum for hva beitebruksreglene bør inneholde:⁴⁰

1. Beskrivelse av sommerbeitene.
2. Flyttemønsteret mellom de ulike årstidsbeitene.
3. Beitetider for de ulike årstidsbeitene, med mindre det dreier seg om helårsbeiter.
4. Kjerneområdet for de forskjellige siidaene på vinterbeitet.
5. Regler for bruk av flyttleier gjennom andres sommerbeiter.
6. Regler for flyttleier gjennom andre siidaers kjerneområde på vinterbeitene.

³⁹ Ot.prp.nr. 25 (2006 – 2007) s. 43.

⁴⁰ NOU 2001:35 s.108.

7. Regler for flytting.

Hvor detaljerte reglene skal være beror på en konkret vurdering. Lovutvalget presiserer at høyt konfliktnivå om bruken av beitene tilsier en til dels detaljert regulering i bruken av disse.⁴¹

Dersom distriktsinndelingen er slik at de ulike årstidsbeitene fordeler seg over flere distrikter, må hvert distrikt utarbeide beitebruksregler for de beiter som er innenfor vedkommende distrikt. De distriktene som kun har vinter eller sommer og høstbeiter lager regler for bruken av disse. Det forutsettes at distriktene i slike situasjoner samarbeider om utarbeidelsen av reglene.⁴² Med dette har lovutvalget lagt til rette for samarbeid om utarbeidelse av regler for beitebruk i situasjoner der årstidsbeiter eller flyttleier strekker seg over flere distrikter.

3.2 Sedvanemessig beitebruk

Bestemmelsen i § 59 annet ledd slår fast at den tradisjonelle utøvelsen på beiteområdene skal danne grunnlaget for beitebruksreglene. Dette er også presisert i forarbeidene til bestemmelsen hvor det heter at: «(...) regler for beitebruk skal ta utgangspunkt i sedvanemessig beitebruk».⁴³

I § 59 annet ledd annet punktum er det slått fast at reglene forutsettes å ikke komme i strid med en siidas «rettigheter etablert på særskilt rettsgrunnlag». Lovteksten er her ikke like tydelig på hvilke rettigheter det er tale om. En umiddelbar forståelse er at det dreier seg om rettigheter ervervet etter reglene om hevd og alders tids bruk. Selv om lovteksten ikke uttrykkelig nevner rettigheter basert på sedvaner må det kunne antas at

⁴¹ Op.cit. s. 176.

⁴² Op.cit. s. 107.

⁴³ NOU 2001:35 s. 177.

disse også er ment å være omfattet av begrepet. I forarbeidene til loven har utvalget om siidaenes bruk uttalt:

« Så sant en siida-gruppes bruk av et område er fast over år, vil det utvikle seg en bruksrett til området som ikke uten videre kan settes til side av myndighetene. Hvor mange år bruken må være utøvet for å etablere en slik rett, er det vanskelig å si noe generelt om. Det avhenger av flere forhold, blant annet om bruken har vært utøvet hvert år, og om bruken har vært respektert også av andre siidaer. Men en bruk som har vært utøvet i en periode på 50-60 år eller mer, vil normalt skape et rettslig grunnlag for bruksrettigheter for den aktuelle siidaen, jf. prinsippene for alders tids bruk». ⁴⁴

Med dette kan det forstås at lovutvalget sikter til at det også kan forekomme erverv med kortere hevdstid enn alders tids bruk, noe som enten må bygge på sedvanerett eller hevd.

Sammenholdt med bestemmelsens øvrige ledd samt lovens øvrige bestemmelser, jf. §§ 59 første ledd og 1 første ledd, må det kunne konkluderes med at sedvanerettslige rettigheter også er ment å omfattes av bestemmelsen.

En slik tolkning vil også være i samsvar med ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 8, jf. artikkel 14, som pålegger statene å ta hensyn til urfolks sedvaner ved utforming av regler om arealbruk i urfolk områder

Grensene for siidaenes beiterettigheter kan altså avgjøres på bakgrunn av sedvanemessig beitebruk. I dette ligger det at siidaenes tradisjonelle beiteområder som årstidsbeiter, flyttveier, kalvingsområder, parringsområder, områder til slakting, merking mv. har et sterkt vern i dagens reindriftslov. Nærmere om hva slik bruk kan inneholde kommer jeg inn på senere.

Den sedvanemessige beitebruken har imidlertid ikke samme rotfeste som tidligere. Noe av skylden kan legges på reindriftsloven av 1978, hvor distriktsinndelingen var

⁴⁴ Op.cit. s. 94.

forelagt reindrifftsforvaltningen. Fordelingen ble gjort på bakgrunn av forvaltningens vurderinger uavhengig av sedvanemessig bruk. Som følge av dette er den sedvanemessige bruken i enkelte områder nærmest oppløst og usikkerheten om beiterettighetene gjør fordelingsarbeidet vanskelig.

Det må her også vises til utkastet til den nye reinbeitekonvensjonen mellom Norge og Sverige hvor en slik sedvanerettslig adgang til å inngå avtaler om beitebruken er lovfestet i artikkel 7. Det heter her at:

«Reinbeitedistrikt og sameby kan inngå avtale om samarbeid som innebærer fravikelse av områdeprotokollen. En slik avtale kan bare omfatte de rettigheter som er knyttet til reindriften og gjelde områder hvor minst en av avtalepartene på grunnlag av nasjonal lovgivning eller denne konvensjon har rett til å utøve reindrift».⁴⁵

Konvensjonen er riktignok ikke ratifisert enda, men viser at sedvanerettslige beitemønstre er tatt hensyn til ved lovregulering av reindriften.

I de såkalte fellesbeitene vil det finnes områder der noe av bruken har vært stabil over generasjoner mens den har vært mindre stabil i andre områder. Den rettslige adgangen til å regulere beitebruken vil altså variere og er avhengig av hvilke områder det dreier seg om og hvordan de er brukt. I områder der bruken av fellesbeitene har variert slik at ingen har etablert en fortrinnsrett til spesielle områder, står distriktsstyret mye friere i utarbeidelse av regler for bruken. Tiltross for en slik reguleringsadgang må det vises til at det vanligvis vil finnes en kjerne av stabilitet også i slike områder som må legges til grunn.

Hvor langt vernet mot inngrep i sedvanemessig bruk går er noe uklart. Lovutvalget har imidlertid gitt uttrykk for at sedvanemessig bruk også må tilpasse seg reguleringer begrunnet i naturvern hensyn og justeringer som er nødvendige av hensyn til

⁴⁵ Utkast til Nordisk samekonvensjon, avgitt 2009, artikkel 7.

hensiktsmessig bruksordning mellom siidaene.⁴⁶ Dersom fokuset blir for sterkt på den enkelte siidaes rettigheter kan dette motarbeide formålet med god og effektiv bruk av distriktenes ressurser.

3.3 Utfordringer ved utarbeidelse av regler for beitebruk

Fordeling av beiteområder mellom siidaene var som sagt tidligere forvaltningens ansvar. Med reindriftsloven av 2007 har reindriften selv fått et større ansvar for å legge til rette for en bærekraftig reindrift. Dette innebærer at distriktene er pålagt ansvaret for å fordele beiteområdene i distriktene. Et sentralt verktøy i dette arbeidet er utarbeidelse av regler for beitebruken. Som vist innledningsvis kan siste utgave av reindriftnytt opplyse at kun et fåtall av distriktene tilhørende Vest- Finnmark beiteområde har fått bruksreglene godkjent. Uavklarte rettsforhold er anført som en av hovedårsakene til at bruksreglene ikke er på plass. Utarbeidelse av regler for beitebruk er en ny og omfattende oppgave for distriktene. Tiltross for oppfølging og veiledning fra forvaltningens side har arbeidet tatt lengre tid enn forventet. I tillegg til uavklarte rettsforhold i enkelte områder kan det også tilføyes at distriktene har muligens ikke de beste forutsetninger for å slutføre arbeidet på egenhånd.

For å unngå at prosessen med utarbeidelse av regler om beitebruk låser seg fullstendig, har departementet lagt til grunn at uavklarte rettsforhold ikke skal være til hinder for utarbeidelse av regler om beitebruk. Det må imidlertid komme til uttrykk at det underliggende rettighetsforhold er uavklart og at reglene slik de er fastsatt ikke innebærer et standpunkt til rettsforholdene og at de ikke vil få rettighetsmessige konsekvenser for siidaene.⁴⁷ Dette forutsetter at det inngås avtaler mellom siidaene om bruk av beiteområdene. Regelteknisk kan en slik løsning være hensiktsmessig men det er grunn til å stille spørsmål ved hvor realistisk det er i praksis. Fordelingen vil fremdeles være uavklart slik at bruken i praksis kan forbli uendret. En slik regulering kan også undergrave viktige formål bak reglene om beitebruk; I stedet for å

⁴⁶ NOU 2001:35. s. 108.

⁴⁷ Ot.prp.nr. 25 s. 68.

oppnå en ryddig og forsvarlig bruk av beiten kan dette bidra til at konkurransen om beiten videreføres.

Den enkelte siidas rettsvern mot inngrep fra andre siidaer er dermed veldig svakt. Så lenge reglene ikke er på plass er det vanskelig å sanksjonere ulovlig beiting etter reindriftingslovens bestemmelser da det vil være vanskelig å bevise at det foregår beiting utenfor sine egne områder.

3.4 Oppsummering

Gjennom utarbeidelse av regler om beitebruk skal distriktene legge til rette for en bærekraftig reindrift. Reglene skal sikre reineierne tilgang til årstidsbeiter, flyttleier og andre nødvendige arealer som for eksempel områder for parring, kalving, merking slakting mv.

Loven er klar på at reglene skal ta utgangspunkt i den tradisjonelle utøvelse på arealene, den sedvanemessige bruken skal legges til grunn ved utarbeidelse av reglene. I de områder hvor bruken har vært stabil over tid er utarbeidelse av reglene lite problematisk. I områder hvor bruken har vært varierende og den tradisjonelle bruken ikke lenger eksisterer er det imidlertid stor usikkerhet om beiterettighetene og fastlegging av beiteområder blir da en stor utfordring for distriktene. Og det er nettopp i disse områdene det er et stort behov for å få fastlagt bruksregler.

Reindriften har selv gitt uttrykk for at det er behov for en rettsavklaring av siidaenes beiterettigheter. Så lenge reglene ikke er på plass er det vanskelig å slå ned på ulovlig beiting og de enkelte siidas rettsvern mot inngrep er dermed veldig svakt.

4 Sedvanerettslige regler om beitebruk

4.1 Fordeling av beiteområder mellom siidaene

Jeg skal i det følgende se på enkelte grunnleggende sedvaner i tilknytning til bruk og fordeling av beiteområder i reindriften som grensedragning bør bygge på.

Jeg legger til grunn samerettsutvalgets tolkning av sedvaner:

«Sedvaner er en betegnelse på hva man pleier å gjøre, en fast praksis eller en tradisjonell handlemåte. (...)Det er intet klart skille mellom sedvaner og rettsoppfatninger».⁴⁸

Med sedvane forstås i denne kontekst tradisjonelle handlemåter, praksiser og rettsoppfatninger om bruk og fordeling av beiteområder. Sedvanen må være fulgt over en viss tid, i den tro at den er rettmessig, med en viss hyppighet og fasthet i utøvelsen. Et ytterligere krav er at den må ha vært synbar.⁴⁹ Sedvane og tradisjon blir i fremstillingen brukt om hverandre.

Med sedvanerett forstås rettsregler som er oppstått ved at sedvaner er fulgt over så lang tid at de blir oppfattet som rettslig forpliktende.

Innledningsvis kan det vises til at fordeling av beiteområdene mellom siidaene er av gammel opprinnelse som er så etablert at de kan sies å utgjøre sedvanerettslige regler i reindriften.

Solem har beskrevet fordeling av vinterbeiteområdene slik:

«Fordelingen av vinterbeiteplassene mellom de forskjellige siidaer er sikkert av gammel opprinnelse og har gjort sig sjøl. Det betraktes nu som en temmelig

⁴⁸ NOU 2001: 34 s. 88.

⁴⁹ Skogvang, *Samerett*, s. 55, videre henvist til Smith, «Hvilken plass har samiske sedvaner og rettsoppfatninger i norsk rett?» i *Jussens venner* 2004 s. 140.

avgjort sak at den og den siida skal ha vinterbeite i den og den bestemt trakt (...))»⁵⁰

I sedvanerettsundersøkelsen utført av Ravna i arbeidet med doktoravhandlingen ble reindriftsutøverne spurt om hva fastsetting av grenser for vinterbeiteområdene skulle baseres på. Over halvparten av de spurte svarte at grensene burde fastsettes ut fra sedvanemessige ervervede rettigheter basert på lang tids bruk (først i tid, best i rett).⁵¹

Oppfatningen om at siidaene har sine faste områder har vært respektert og anerkjent i uminnelige tider. Solem har i sine rettsstudier beskrevet det slik:

«Grunnen til at disse forhold opprettholdes og respekteres uten nevneverdige rivinger, er av forskjellig slag (...) Men den felles interesse og forståelsen av at gjensidig hensyntagen til slutt er det som i det lange løp best gagnar tamrenholdet, er når alt kommer til alt den sikreste drivfjær til lappene gjensidig respekterer hverandres beitestrakter.»⁵²

Som tidligere nevnt er reindriftsloven klar på at den sedvanemessige bruken skal være utgangspunktet ved fastlegging av beiteområder, jf. reindrif. § 59.

I forarbeidene til reindriftsloven er det vist til at det er en etablert rettsoppfatning om at siidaen har sine faste beiteområder som kan sies å springe ut fra tanken om en velordnet reindrif. Lovutvalget uttalte om dette slik:

«Hvis det rettslig sett var slik at alle hadde den samme rett, ville det for eksempel innebære at de som kom først inn på vinterbeitene hadde en rett til å forsyne seg av alt. En slik rettsoppfatning ville umuliggjøre en velordnet reindrif, og det er da heller ikke oppfatningen blant reineiere».⁵³

⁵⁰ Solem, *Lappiske rettsstudier*, s.190.

⁵¹ Olli og Ravna, *Sedvanerettsundersøkelse*, tabell 12.

⁵² Solem, *Lappiske rettsstudier*, s. 190 – 191.

⁵³ NOU 2001:35 s. 93.

Lovutvalget har også tatt høyde for at den sedvanemessige bruken i enkelte områder kan være under sterkt press. I den forbindelse er det fremhevet at inntrenging på andres beiteområder strider mot sedvanerettslige normer og at slik bruk ikke er rettsdannende.⁵⁴

Ut fra dette kan det konkluderes med at siidaens sedvanemessige bruk står sterkt i reindriften og bør så langt som mulig legges til grunn ved grensedracting i reindriften.

4.2 Beiterettsgrenser

4.2.1 Grensenes naturlige plassering i terrenget

Ved fordeling av vinterbeiteområder kan det ligge en utfordring i at det her ikke alltid er tale om strengt geografiske områder. Dette vil spesielt gjelde vinterbeiteområdene. I rapporten til reinbeiterettsutvalget for Øst- Finnmark har Mikkel Nils Sara gitt en fremstilling av vanlige måter å dele inn vinterbeiteområder på. Ved siden av inndeling i sesongegnethet; mørketidsbeiter og vårvinterbeiter, kan vinterbeiteområdene deles inn i kjerneområder og randområder. I følge Sara er kjerneområdet i senteret av vinterbeiteområdet hvor siidaen ikke kommer i kontakt med andre siidaer. I randområder derimot vil reinen være i kontakt med nabosiidaens rein slik at beitebruken i disse områder må samordnes mellom de berørte siidaer.⁵⁵

Slike grenser kan være vanskelige å praktisere da de vanligvis er lite markerte og dermed lite synbar. For at det skal være praktisk mulig å overholde slike grenser må de trekkes med støtte i terrengmessige forhold. Slik også Sara fremhever i rapporten:

«Muligheten for overholdelse av siidaområdegrenser må understøttes av terrengmessige forhold. Terrenget må være av en slik beskaffenhet at bevegelser ut og inn er lett konstaterbare, og en grense markert av syndlig

⁵⁴ Op.cit. s. 97.

⁵⁵ Sara, rapport fra reinbeiterettsutvalget for Øst- Finnmark: *Utredning om reinbeiterettigheter på vinterbeitene i Karasjok*, s. 17.

formasjonslinje i terrenget. grense gjennom for eksempel tett skog er ikke mulig å overholde i praksis og dermed usannsynlig som tradisjonelt etablert grense». ⁵⁶

I forbindelse med Reinbeiterettsutvalgets arbeid med inndeling av vinterbeiteområder i Vest-Finnmark i 2001 ble det holdt folkemøter der de rettsberettigede reindriftsutøvere var innkalt. ⁵⁷ En gjennomgang av referatet gir en bekreftelse om at siidaenes faste beiteområder har stor respekt internt i reindriften og at overholdelse av grenser forutsetter at grenser understøttes av terrengmessige forhold.

Om respekt for andres beiteområder heter det bl.a.:

«Men det har alltid skjedd at når man går over grensen så blir man jo ikke værende, man trekker seg jo tilbake når man har akseptert at det ikke er ens område» (s.46).

Videre har en annen uttalt om betydningen av grenser:

«Men en grense betyr at en ikke skal bli værende med reinflokken på feil side. At man rydder flokken tilbake til riktig side» (s. 39).

Om overholdelse av grenser med støtte i terrengmessige forhold er det bl.a. uttalt at:

«Hvis vi setter en grense midt i en myr, så blir grensa på myra. Og da er det umulig å ikke overskride. En grense bør aldri settes til en myr» (s. 13).

Videre heter det:

«Det har ofte vært slik at det er elver og vann som danner naturlige grenser» (s. 19).

⁵⁶ Op.cit. s. 18.

⁵⁷ Referat fra møte om inndeling av vinterbeitene i Vest Finnmark 08.10.01.

Her kan det også vises til Selbu-dommen, hvor Høyesterett legger vekt på at grensene for beiteretten må følge naturlige skiller i terrenget, slik som Selbusjøen.⁵⁸

Tradisjonelle regler i forholdet mellom siidaene har også betydning for overholdelse av grenser. Ifølge Sara kan slike regler blant annet være:⁵⁹

- Dyr som går inn nabosiidaens område, gjeninnhentes umiddelbart. Slik kysninge regnes da ikke som en krenkelse av grensen.
- Dyr som går inn i nabosiidaens område kan ikke gjeninnhentes dersom rein, som er på eget område, følger med.
- Å jage eller på annen måte flytte på nabosiidaens kantrein, som er på eget område, er ikke tillatt.

Hva som forbudt må i følge Sara også forstås på bakgrunn av terreng-, snø eller værforhold. Som et eksempel på dette trekker Sara frem at terrengmessige forhold kan skape forsterket flokkbevegelse i en spesiell retning, noe som igjen forsterkes ytterligere av vindretning. Flytting i denne bevegelsesretning med kort avstand til naboflokken vil kunne være utillatelig.⁶⁰

Som vist i fremstillingen over er overholdelse av grenser avhengig av at grensedragning skjer med støttes i terrengmessige forhold. Tradisjonelle regler mellom siidaene og topografiske og klimatiske forhold har også betydning for overholdelse av grenser. Disse forhold bør legges vekt på ved grensedragning i reindriften.

⁵⁸ Rt.2001 s.769 (s.816).

⁵⁹ Sara, rapport fra reinbeiterettsutvalget for Øst- Finnmark: *Utredning om reinbeiterettigheter på vinterbeitene i Karasjok*, s. 18.

⁶⁰ Se forrige note.

4.2.2 Overtredelse av tradisjonelt etablert grense

I fremstillingen over har vi sett at hovedregelen er at grenser skal overholdes. Dette forutsetter at grenser trekkes på riktig måte, at reineieren følger regler og plikter og ikke minst at klimaet og terrenget spiller på lag med reineieren. Men når har så reineieren overtrådt en tradisjonelt etablert grense?

En gjennomgang av det tidligere omtalte referat fra møtet om fordeling av beiteområder i Vest-Finnmark⁶¹ viser at overtredelse av grenser må forstås på bakgrunn av hva som karakteriseres som ordinær beiting. I møterefateret heter det bl.a.:

«(...)Jeg snakket generelt om grensene. (...)Det er forskjell å hente rein og oppholde seg der over lengre tid. Når han begynner å oppholde seg der, det er da en har brutt en grense»

Sitatet over kan også forstås som at overtredelse av grenser må tolkes ut fra når reinen er på ordinær beiting. En annen utøver taler om det å «miste» flokken:

«(...) Kun tidligvinter i fjor mistet de flokken til området Aldovarri og Borggahat. Dette kaller jeg ikke for beiting når de mister flokken dit» (s. 28).

En oppfatning om at streifbeiting ikke er ordinær beiting synes å være rådende. Om reinens vandringer er det uttalt:

«(...) Det er jo vanlig at reinen vandrer etter myrene. Men det er ikke snakk om noen beiting, men at man stopper reinen i områdene der». (s. 18).

Mikkel Nils Sara påpeker nettopp viktigheten av å skille mellom ordinær beiting og streifbeiting. Ifølge Sara kan ikke streifbeiting som medfører overskridelse av grenser

⁶¹ se note 58.

gi grunnlag for erverv av beiterett, men kanskje en streifbeiterett.⁶² Kortere stans under flyttingen er ikke oppfattet som ordinær beiting. Det heter i referatet at:

«(...) Det er der vi har hatt grense mellom oss og Falas så lenge vi har hatt tilhold der. (...) Jeg har fulgt reinen mye lenger ned enn ferdselsveien, men jeg har jo ikke beitet i området. Bare stanset reinen. Også snudd tilbake til mitt eget vinterbeiteområde, det samme har de andre gjort» (s. 46).

Låste beiter – eller «flein» - kan gjøre det vanskelig å overholde tradisjonelle grenser for beiteområdene. Låste beiter fører til at reinen vandrer vidt i sin søken etter beite og at oppsynet med reinen blir betydelig vanskeligere enn ellers. Å holde reinen tilbake i områder uten forsvarlig beite øker risikoen for at reinen dør av sult og utmagring. Låste beiter kan dermed sies å være en form for force majeure da det ikke vil være mulig å hindre reinen uten å lide store tap.

I slike situasjoner er det vanlig at siidaen ikke utøver en like streng vokting av reinen. Som følge av dette vil en del av flokken søke beite på andres beiteområder. Låste beiter medfører slik en beitebruk som avviker fra den normale bruken. Tiltross for dette så er ikke reinen ansett for å være på ordinær beiting og har dermed ikke overtrådt grenser. Det kan vises til Solems uttalelser om dette, hvor det bl.a.heter:

«I fleinår trenger derfor ofte den ene siidas ren inn på den andres enemarker, og dette tar renlappen som regel med ro og tålmodighet. Den ene renlapp kjenner til og forstår de vanskeligheter som den andre er utsatt for, og vet at det under disse forhold er praktisk talt umulig å holde reinen under vanlig vokting.»⁶³

⁶² Sara, rapport fra reinbeiterettsutvalget for Øst- Finnmark: *Utredning om reinbeiterettigheter på vinterbeitene i Karasjok*, s. 16.

⁶³ Solem, *Lappiske rettsstudier*, s. 191.

Bull har i kapittelet om *Beiterett for andre distrikt*⁶⁴ trukket frem en underrettsdom fra Brønnøysund herredsrett, 27. august 1984, sak nr. 2/1984. Saken dreide seg om fem reineiere som vinteren 1981/82 førte rein på vinterbeite i nabodistriktet på grunn av meget vanskelige beiteforhold. Det ble tatt ut tiltale for brudd på kravet om samtykke til overflytting i reindriften § 4 tredje ledd, jf. § 34. Tiltalte anførte at samtykke ikke var påkrevd da det dreide seg om et vinterbeite de tradisjonelt hadde utnyttet i vanskelige vintre. Det ble påstått at myndighetene ikke kunne gjøre inngrep i hevdvunne rettigheter. Kravet om samtykke måtte dessuten forstås slik at den kun gjaldt tilfeller der det var tale om flytting av driften, ikke føring til vinterbeite for en kortere periode som i dette tilfellet. Tiltalte i saken ble frifunnet da retten fant at kravet om samtykke ved overflytting til nytt distrikt ikke rammet et forhold som det foreliggende. Tiltalte hadde hatt vinterbeite i nabodistriktet i generasjoner. Retten fant ingen holdepunkter for at bestemmelsen var ment å ramme forhold der reineiere ved krisesituasjon var nødt å føre reinen over i nabodistriktet for en viss tid. Dette bekrefter at beitebruk som avviker fra den normale bruken slik som låste beiter, er akseptert i reindriften.

Fremstillingen viser at overtredelse av grenser må forstås på bakgrunn av en tolkning av når reinen er på ordinær beiting. Å miste reinen, reinens vandring etter sopp og låste beiter er eksempler på situasjoner der reinen ikke oppfattes å være på ordinær beiting

4.2.3 Avtaler om bruk og grenser

Referat fra møtet om fordeling av vinterbeiteområdene i Vest-Finnmark viser at beitebruksordninger mellom reineierne kan bygge på avtaler mellom siidaene. Om fordelene ved slike avtalebaserede beitebruksordninger heter det:

«(...)Sånn som vi hadde delt grensene mellom oss og NN fra Fielbmajohka, ble det aldri sammenblandinger. Vi gjorde en avtale nord for NN sitt hus, der

⁶⁴ Bull, Reindriften, s.95.

er det en myr som går helt til Guosaluhppu. Og på slike myrområder, det er der det kan skje sammenblandinger. (...) Vi måtte planlegge arbeidet godt slik at det ikke ble sammenblandinger. Grensene er trukket med den bakgrunnen.» (s.17).

En annen utøver skildrer hvordan de fordelte beiteområdene mellom seg på fellesbeitene:

«Men Lappefogden hadde gitt beskjed om at dette var fellesbeite. Vi ble enige hvert år om hvor grensene skulle gå.» På s.33 tegner en utøver opp på kartet for å vise området hvor de har avtalt beitebruken med en annen siida.» (s.30).

Det synes også å være en etablert oppfatning om at avtaler om beitebruk er et privatrettslig anliggende som ikke angår andre enn avtalepartene. Det heter blant annet at:

«(...) Vi blir jo enig oss imellom. jeg er enig med NN når han sier at vi blir enige imellom. Jeg synes at andre ikke har noe å si så lenge vi selv blir enige.» En annen utøver uttaler på s.54 om dette slik: «Hvis to siidaer nå har tilhold i området, og de blir enige og lager en avtale om et sånt driftsmønster, da vet jeg ikke om andre kan ha noe å si enn de som bruker området, når de har blitt enige» (s. 48).

Det kan synes å være en vanlig at siidaene gjør avtaler om bruk av beiteområdene. Dette kan være viktig i ekstraordinære situasjoner som låste beiter, men også av generell betydning for tilpasning av bruken til hverandre. Grensedragning i reindriften bør ikke stenge for slik praksis. Hvilken betydning avtaler om bruk har for rettsforholdet mellom partene i avtalen kommer jeg tilbake til.

4.3 Flyttleier

Reindriftens bruk av sommerbeitene ved kysten og vinterbeitene i innlandet gjør den avhengig av flyttleier. Mange siidaer må passere gjennom andres sommerbeiter for å komme seg til egne sommerbeiter. Flytting gjennom andres beiteområder er en form for delt bruk som kan foregå på ulike tidspunkter eller samtidig.⁶⁵ Lovutvalget peker på at beitebruksreglene skal sikre siidaenes flytting i slike områder. Det forutsettes at de berørte siidaer samarbeider i utarbeidelsen av slike regler.⁶⁶

Tradisjonelle flyttleier er nødvendigvis ikke klart avgrenset. De vil variere med årene både når det gjelder bredde og trase. Vekslende klima- og føreforhold regulerer bruken av flyttleiene. Går isen unormalt tidlig kan det bety at en annen trase over vannet må benyttes.

Solem har beskrevet flyttingene slik:

«Flytningene vår og høst foregår etter bestemte flyttveier som har mange års hevd, og den foregår så vidt mulig på samme måten år etter år. Renlapperne har etter flyttveiene bestemte rasteplasser, og her skal det rastes.»⁶⁷

Dette viser at så vel bruken som retten til flyttlei har lange tradisjoner i reindriften. I følge Sara er de faste stoppeplassene valgt ut på grunnlag av beitekonsentrasjon, oversikt og mulighet for rask innsamling for flytting videre. Videre peker han på at det er vanlig at stoppeplassene ligger i nær tilknytning til flyttleiene. Opphold i en annens beiteområde som går utover det som behøves til beiting under hvile vil bryte med det sedvanlige opphold. Unntak kan tenkes ved uforutsette hendelser slik som ekstreme værromslag eller andre liknende hendelser som er utenfor siidaens kontroll. Vidstrakt spredning innenfor andres beiteområder vil også være i strid med sedvane.⁶⁸

⁶⁵Sara, kapittel XIV: Grunnbegreper, praksiser og sedvaner, i Bull, Oskal, Sara, *Reindriften i Finnmark*, s. 322 – 334, (s.330).

⁶⁶ NOU 2001:35 s.108.

⁶⁷ Solem, *Lappiske rettsstudier*, s.189.

⁶⁸ Sara, kapittel XIV: Grunnbegreper, praksiser og sedvaner, i Bull, Oskal, Sara, *Reindriften i Finnmark*, s. 322 – 334, (s.330).

En siida som befinner seg innenfor sine egne beiteområder på tidspunktet for en annen siidas gjennomflytting, er forpliktet til å holde avstand til flyttleien når gjennomflyttingen foregår.

De sedvanlige måter å utnytte flyttleiene på må også ivaretas ved grensedragning i reindriften.

4.4 Hva sier rettspraksis om betydning av siidaenes tradisjonelle beitebruk?

Det foreligger ikke omfattende rettspraksis hvor interne beiterettstvister har vært behandlet. En gjennomgang av rettspraksis viser at Seiland-dommen inntatt i Rt. 2000 s.1578, fremdeles er den eneste høyesterettsavgjørelsen der rettsforholdet mellom siidaer er drøftet. Dette ble gjort prejudisielt i forbindelse med anke over erstatningsutmåling for inngrep i beiteområder. Dommen dreier seg om erstatningskrav fra en siidagruppe for et offentlig inngrep som utgjorde innskrenkninger i beiteområdet til siidaen. Høyesterett la til grunn at en siida ikke kunne disponere over andres tradisjonelle beiteområder innenfor et distrikt. Det tapte areal måtte vurderes i forhold til det areal som siidagruppen hadde rett til å bruke. At siidaen ikke kan ta i bruk hele distriktet førte til at det tapte areal ikke utgjorde en liten del av siidaens totale beiteareal. Dette fikk betydning for erstatningsutmålingen.

Jeg finner det derfor forsvarlig å dra frem en underrettsavgjørelse fra Indre Finnmark tingrett 31.03.2008⁶⁹ hvor retten uttaler seg om beiteretten i domspremissene i en straffesak.

Det ble tatt ut tiltale for brudd reindriftsloven § 24, jf. §§34 og 36. 24 pålegger reieiere å fjerne rein som oppholder seg utenfor lovlige beitearealer. Tiltalen var bygd på at reieiere urettmessig hadde beitet i andres tradisjonelle beiteområder. Tiltross for flere pålegg om fjerning av ulovlig beitende rein unnlot tiltalte reieierne å etterkomme disse.

⁶⁹ Indre Finnmark tingrett, dom, 31.august.2008, sak nr. 07/191200.

De tiltalte, tilhørende Vest-Finnmark beiteområde, anførte at vanskelige beiteforhold førte til at siidaen var i en nødssituasjon. En medvirkende årsak til overtredelsen av grensene var at en annen siida hadde presset tiltaltes siida ut av deres tradisjonelle beiteområder. Subsidiært påsto tiltalte rettigheter i området øst for grensen, og viste til at området var tidligere brukt av siidaer tilhørende vest-finnmark beiteområde.

Det omtvistede området ligger på grensen mellom Vest-Finnmark og Øst-Finnmark reinbeiteområde. I dette grenseområdet har det fra gammelt av vært uenighet om beiterettighetene da det har vært benyttet av reineiere fra begge reinbeiteområder. Etter grensedragningen i 1934 ble dette omtvistede området delt og grensen mellom Øst- og Vest-Finnmark ble trukket rett over det omtvistede området i saken.

Ved vurdering av mulige beiterettigheter for reineiere fra Vest- Finnmark slår retten først fast at det er sikker rett at fast bruk av beiteområder kan gi privatrettslige rettigheter på grunnlag av alders tids bruk, etablerte sedvaner eller hevdede beiterettigheter. Videre legges det til grunn at siidaene kan ha en felles bruksrett til et område, som nødvendiggjør en intern fordeling av beiterettighetene. Retten mener det er sterk presumsjon for at de privatrettslige beiterettighetene er sammenfallende med de offentlige grenser som forvaltnings- og kontrollmyndigheter har lagt til grunn for sin virksomhet. Tiltross for en felles bruk av området vil reineiere som har beitet i samsvar med de offentlige grensene i praksis ha ervervet beiterett på grunnlag av hevd eller alders tids bruk.

Retten legger til grunn at den offentlige grensen i det omtvistede området har vært praktisert lenge nok til å slå fast at siidaer fra vest-finnmark ikke lengre kan ha beiterett øst for grensen. En enkelt siidas bruk, tilhørende vest-finnmark beiteområde, øst for grensen frem til 1980, skaper imidlertid tvil om dette. Det omtvistede området før grensedragningen i 1934 hadde status som fellebeite. Retten konkluderer med at reineiere tilhørende Vest-Finnmark beiteområde i hvert fall ikke har eksklusive rettigheter til området. Eventuelle beiterettigheter måtte være en form for felles beite som forutsetter avtaler om bruken av området.

At reineiere tilhørende Vest-Finnmark kan ha visse beiterettigheter på østsiden av grensen gir ikke grunnlag for enhver beiting i området. Retten viser også til en avtale mellom tilstøtende reinbeitedistrikter om å forholde seg til grensen fra 1934 inntil de privatrettslige beiterettighetene for området er avklart. Etter dette fant retten tiltalte reineier skyldig for urettmessig beiting i områder tilhørende Øst-finnmark beiteområde.

I en dom fra Alta herredsrett 06.01.1992⁷⁰ var en reineier siktet for å ha drevet rein inn på andres tradisjonelle områder og presset de opprinnelige beitebruksberettigede ut fra deres tradisjonelle områder. Reineieren ble tiltalt for brudd på vokteplikten, jf.reinl.§20 første ledd.

Retten konkluderte med at vokteplikten var overtrådt, noe som betinget straff etter reindriftsloven § 34. På s.33 i rettsboken har retten uttalt om beitebruken slik;

«Om forholdet ved Gukkesloubal legger retten til grunn at det innenfor Kautokeino vinterbeitedistrikt eksisterer ordninger, basert på langvarig tradisjon og avtaler mellom familier, som regulerer innenfor hvilke områder de ulike reinflokkene har en rett til å beite. Det selv om distriktet er felles.»

Retten påpeker at det er den tradisjonelle bruken som danner grunnlaget for hvor reinen lovlig kan være på vinterbeite. Det het videre at;

«Retten legger til grunn at de tradisjonsbundne områdene danner basis for hvor reinen lovlig kan være på vinterbeitet. Inntrengen på andre flokkers tradisjonelle område vil derfor kunne rammes av vokteplikten i reindriftsloven § 20, 1.ledd».

Fremstillingen viser at det norske rettsapparatet legger stor vekt på sedvanlig beitebruk. Dette er en ytterligere bekreftelse på at grensedragning skal så langt det er mulig ta utgangspunkt i siidaenes sedvanlige beitebruk i distriktene.

⁷⁰ Alta herredsrett, dom 6. januar 1992, sak nr. 30/91.

4.5 Oppsummering

Fremstillingen over viser at det er en etablert rettsoppfatning blant reindriftssamene om at siidaenes har sine tradisjonelle beiteområder som må legges til grunn ved fastleggelse av beiteområder. En slik ordning muliggjør en velordnet reindrift og har tradisjonelt vært respektert og overholdt av siidaene. Dermed oppfyller den også sedvanerettens krav til kvalitet og klarhet. Seilandsdommen kan sies å stadfeste et slikt utgangspunkt. Uten at det kan legges alt for stor vekt på de to underrettsdommene fra Indre Finnmark tingrett og Alta Herredsrett, gir det signaler om at tradisjonell bruk av beiteområder har stor betydning ved fastlegging av beiteområder.

Hvordan grenser trekkes mellom siidaene har stor betydning for overholdelse av disse. Når grenser skal trekkes må de ta utgangspunkt i tradisjonelle måter å fastsette grenser på. Dersom grense mellom to siidaer sette midt i en myr er overholdelse av grensen nærmest umulig. Overtredelse av grenser forstås på bakgrunn av når reinen er på ordinær beiting. I situasjoner der reinen er ukontrollerbar - som ved renning etter sopp – anses reinen ikke å være på ordinær beiting og er dermed ikke på ulovlig beite utenfor sine tradisjonelle områder.

5 Anvendelse av reglene om hevd og alders tids bruk på interne forhold i reindriften

5.1 Innledning

Behovet for avklaring av interne rettsforhold innen reindriften har vært tilstede i lang tid. Utviklingen de siste årene har imidlertid medført en økning av behovet. Uavklarte rettsforhold på vinterbeitene i Vest- Finnmark har ført til store konflikter om beitene som i praksis har utartet seg til en konkurranse med posisjonering som en strategi for å tilegne seg arealer. Gjennom reindriftslovens bestemmelser om beitebruksregler er behovet for rettsavklaring av beiterettighetene ytterligere forsterket. Som nevnt innledningsvis viser det seg at uavklarte rettsforhold har gjort det vanskelig å få på plass regler for beitebruken i distriktene. Stor usikkerhet om beiterettighetene i distriktene sammenholdt med manglende regelverk og prosedyrer for løsning av slike problemstillinger aktualiserer rettsavklaring.

Hvordan reindriftens bruksrettigheter erverves, avklares og sikres rettslig er som tidligere nevnt, ikke særskilt regulert i norsk lovgivning. Reindriftslovutvalget sammenligner reindriftens bruksrettigheter med bruksrettigheter i allmenninger og de nye reglene om beitebruk bygger nettopp på en modell etter reglene om beitebruk i bygdeallmenninger.⁷¹ Rettsavklaring etter reglene om hevd og alders tids bruk kan dermed være relevante ved interne rettsavklaringer i reindriften. I hvilken grad der er anvendelige, skal drøftes i dette kapitlet.

En avklaring av rettsusikkerhet i reindriften vil ikke bare skape ro om og stabilitet i beiterettsforholdene, men trolig også bidra til å skape mer tjenlige beiteforhold i reindriften. Den norske stat har også et ansvar for å ivareta reindriften gjennom faktisk og rettslig tilrettelegging. Dette er slått fast gjennom ansvaret overfor samene

⁷¹ NOU 2001:35 s. 175.

som Norge har bundet seg til gjennom vedtakelsen av Grunnloven § 110 a, menneskerettsloven og senest den nye reindrifftsloven § 3.⁷²

Ved rettsavklaring internt i reindrifften må vilkårene for rettserverv etter reglene om hevd og alders tids bruk tilpasses interne forhold i reindrifften. I Selbu-dommen i Rt. 2001 s. 769 er det foretatt en tilpasning av vilkårene for rettserverv til reindrifftens beitebruk. Dommen er prinsipielt viktig for reindrifften, men overføringsverdien til interne forhold i reindrifften er noe begrenset, da dommen gjelder forhold mellom reindrifftsutøvere og jordbrukere/grunneiere. Ved rettsavklaring *internt i reindrifften* vil hevdssituasjonen være noe utradisjonell da de reindrifftsberettigede ikke lenger utgjør en samlet side i tvisten, men er i konkurranse med hverandre - en eller flere hevder å ha utvidet sin rett.⁷³ Dette taler for at det kan være grunnlag for en annen vurdering i forhold til vilkårene for hevd og alders tids bruk. Et ytterligere argument kan sies å ligge i det forhold at det ved intern rettsavklaring i reindrifften ikke er tale om en rettshaver og en rettspretendent, men heller flere tvistende rettshavere eller rettspretendenter.⁷⁴

Som fastslått i Selbu-dommen må tilpasning av vilkårene bygge på reindrifftens egenart. Dette innebærer at bruken av beiteområdene må vurderes ut fra en reindrifftsstandard. Med andre ord må det bygges på reindrifftens sedvanerettslige oppfatninger, tradisjoner og bruk av landskapet.

5.2 Generelt om reglene om hevd og alders tids bruk

Reglene om hevd og alders tids bruk kan nyttes for å vurdere om eiendoms- eller bruksrettigheter erverves, stadfestes eller faller bort. Et bærende hensyn bak reglene om hevd og alders tids bruk er å skape ro og stabilitet i eiendomsforholdene og bruksrettighetene.

⁷² Mer om dette se: Ravna, *Rettsutgreiing og bruksordning i reindrifftsormåder* s. 439.

⁷³ Op.cit. s. 451.

⁷⁴ Op.cit. s. 450.

Regelsettene er basert på de samme prinsippene om at bruk over tid i god tro skaper rett, men det er også forskjeller som gjør at de kan sies å utfylle og supplere hverandre. Det er trolig reglene om alders tids bruk som har tilnærmet seg reglene om hevd. Bakgrunnen til dette ligger i at hevdsreglene har vært skrevet rett helt fra landskapslovenes tid, mens reglene om alder tids bruk har vært ulovfestede.⁷⁵

Begge regelsettene har en felles grunnstruktur som består av tre primærvilkår: 1) bruk 2) tid og 3) aktsom god tro.⁷⁶

Jeg finner det interessant å ta utgangspunkt i vilkårene til 1) bruk som rette rettshaver, herunder kravene til intensitet, kontinuitet og eksklusivitet og 2) aktsom god tro. Videre finner jeg det nødvendig å problematisere et tredje vilkår 3) uhjemlet bruk, jf. hevdsloven § 5 annet ledd.

5.2.1 Bruk som rette rettshaver; intensiv og kontinuerlig bruk

Ved hevd av bruksrettigheter etter hevdsloven er det et krav om at bruken skal tilsvare en bruksrettshavers bruk. I dette ligger at bruken må ha foregått med en viss intensitet, («som sin egen») og kontinuitet («sammenheng»), jf. hevdsloven § 2 første ledd.

Tidligere har reindriftens beitebruk sjelden ført til rettsserverv etter hevdsreglene. Trollheim-dommen i Rt. 1981 s. 1215 er et eksempel på strenge krav til bruken som medførte til at reindriftens beitebruk ikke oppfylte vilkårene for hevdserverv. Et sitat fra dommen illustrerer dette:

«[d]et er ikke tilstrekkelig som hevdsvilkår at reinen mer leilighetsvis har kommet inn på et område. Det må kreves en mer regelmessig bruk».⁷⁷

⁷⁵ Eriksen, *Alders tids bruk* s.96.

⁷⁶ Op.cit. s.17.

⁷⁷ Rt.1985 s.1215 (s.1225).

Etter Selbu-dommen⁷⁸ kan det sies at det nå gjelder nye normer til vurdering av bruken. Kravet til sammenheng i bruk og intensitet må tilpasses rettighetenes art. Tiltross for at saken gjaldt rettsserverv etter reglene om alders tids bruk, må det antas at normen også gjelder ved hevdsserverv. For reindrifens bruk av beiteområder innebærer dette at kravene til bruken måles ut fra en reindriftsstandard. Dette drøftes nærmere i fremstillingens kapittel 5.4.

Kortvarige avbrudd i bruken er ikke til hinder for rettsserverv, jf. hevds1. § 2. I reindriften er siidasystemets fleksibilitet en utfordring for kontinuiteten i bruken. Hvilken betydning dette har for rettsserverv internt kommer jeg tilbake til.

5.2.2 Eksklusivitet

Der det påstås eksklusive rettigheter (enerett) til et område – må det også ha utøvd eksklusiv bruk tilsvarende en rett bruksrettshavers bruk. I dette ligger at vedkommende må ha hindret eller utelukket andres bruk av området.⁷⁹ Det er imidlertid ikke tilstrekkelig at andre ikke utnytter området – bruken må være av en slik karakter at det gir signal til andre rettspretendenter om å gripe inn.

Eriksen skriver i sin doktoravhandling at eksklusivitetskravet etter reglene om alders tids bruk ikke er like strengt som ved hevdsserverv fordi det er alternative krav. Han påpeker at det ledende synspunkt må være at erververens bruk skal være den dominerende. Ut ifra uttalelser fra Bottenvollen-dommen må det stilles større krav til den konkurrerende bruk enn at det bare skal dreie seg om en relativt beskjeden bruk.⁸⁰ Hvilken bruk siidaene må ha utvist for å oppfylle eksklusivitetskravet kommer jeg nærmere inn på senere.

⁷⁸ Rt.2001 s.769.

⁷⁹ Falkanger og Falkanger, *Tingsrett*, s. 298.

⁸⁰ Rt. 1972 s. 643 (s. 648).

5.2.3 Aktsom god tro og uhjemlet bruk

Hevdserverv er betinget av aktsom god tro. I dette ligger det at eierrådighet i full hevdstid ikke er tilstrekkelig dersom man er klar over at rådigheten ikke var berettiget. Dette kommer til i uttrykk i hevdsloven §4 første ledd; «Den som vet at han ikkje eig tingen, hevdar ikkje.»

Aktsom god tro er av sivillovbokutvalet blitt likestilt med spørsmålet om hederlig adferd.«At hevdaren har bore seg forsvarleg og heiderleg åt » innebærer at hevderen ikke skal kunne klandres for manglende kunnskap om den rette sammenheng.⁸¹

Likestilt med manglende god tro er at hevderen ikke har kunnskap om de faktiske eierforhold «avdi han ikkje har vore så aktsam som han burde etter tilhøva», jf. Hevdl.§4, første ledd annet pkt. Sivillovbokutvalet har om dette uttalt:

«Avgjerande er såleis om det er gjort slike etterrøkingar som det er rimelig å krevja. Dette gjeld når der kunne vera noko å finna. Er der ikkje det, kan ein snautt setja noko krav om etterrøkingar i det heile».⁸²

I dette ligger det et aktivitets- og kunnskapskrav. Når det gjelder bruksrettigheter generelt på statens grunn i Finnmark har statens eieroppfatning stått i veien for tinglysning av en rekke typer av bruk, deriblant reindriftens bruksrettigheter. Som følge av dette vil prøving av god tro være problematisk da det blir vanskelig å vurdere hva hevderen burde ha kjent. Dette kommer jeg tilbake til.

Kravet til uhjemlet bruk er nært beslektet med kravet til god tro. Etter hevdsloven § 5 første ledd er det et krav om at «den som har ein (...) rett til å sitja med tingen» ikke kan hevde bruksrett. Bestemmelsen slår fast at der bruken utøves på et annet legalt grunnlag er det ikke adgang for rettserverv, altså må den gode tro foreligge fra starten av. Hvilken betydning kravet har for reindriftens bruk av beiteområdene kommer jeg tilbake til.

⁸¹ Rådsegn 6 s. 11.

⁸² Op.cit., s.11.

5.3 Ulikheter i reglene om hevd og alders tids bruk

Tiltross for likhetene er det imidlertid visse forskjeller mellom regelsettene. Den mest markerte forskjellen ligger i tidskravet. Som vist i fremstillingen over stiller hevdsloven opp krav om henholdsvis 20 eller 50 års hevdstid, jf. hevdsl. § 8 første og annet ledd. For å oppnå bruksrett etter alders tids bruk må det gå lengre tid, men noe absolutt tidskrav er ikke stilt opp. Som en retningslinje har det i eldre teori vært lagt til grunn et tidskrav på 100 år. Det er ikke et absolutt minstevilkår men inngår som et moment i den samlede vurdering av om alders tids bruk foreligger.⁸³ Det kan her være grunn til å merke seg at reindrifstovutvalget synes å legge til grunn at 50 – 60 år er tilstrekkelig lengde.⁸⁴

En nedre grense for alders tids bruk er antatt å være lenger enn kravet på 50 år i langhevdsreglene.⁸⁵ For alders tids bruk vil tidskravet ha nær sammenheng til *intensiteten* og *kontinuiteten* i bruken. Brækus og Hærem uttaler at kravet til brukskontinuitet er ansett å være mindre strengt for alders tids bruk enn for hevd. I denne sammenheng er det viktig å merke seg at de også påpeker et samspill mellom intensitet og kontinuitet på den ene siden, og tiden på den andre;

«en kan for eksempel slippe noe av på kravene til tiden, dersom bruksutøvelsen har vært markert og omvendt, og for det annet tas det også hensyn til at andre momenter som for eksempel rettighetens art og kvalitet, og hvor tyngende den er for den eller dem som påstår å ha retten».⁸⁶

I Selbu-dommen er det ovennevnte sitat blitt betegnet som «en dekkende beskrivelse» av vilkårenes innbyrdes relativitet.⁸⁷ Samtidig er det påpekt at «rettighetens art» må vektlegges ved vurdering av rettserverv. Høyesterett fastslår således en norm som sier at krav til intensitet og kontinuitet må vurderes ut fra brukens art.

⁸³ Eriksen, *Alders tids bruk*, s. 186.

⁸⁴ NOU 2001:35 s. 94.

⁸⁵ Eriksen, *Alders tids bruk*, s. 190.

⁸⁶ Brækhus og Hærem, *Norsk tingsrett* s.605.

⁸⁷ Rt. 2001 s. 769 (s.789).

For å illustrere samspillet mellom intensitet og kontinuitet på den ene side, og tiden på den andre kan det vises til en Høyesterettsdom i Rt.1983 s.569 (s.585), hvor dette er beskrevet slik;

«For så vidt man her har villet bygge på hevd, peker jeg på at det i forarbeidene til hevdsloven §8 er forutsatt at den bruk i 50 år som skal kunne begrunne hevd, må være mer intensiv enn den som skal kunne danne grunnlag for erverv gjennom alders tids bruk.»

Kravet til aktsom god tro omfattes i all hovedsak av de samme normer som hevdsreglene. For grupper, eksempelvis bygdelag er dette noe nyansert.⁸⁸ Gunnar Eriksen mener imidlertid at godtro-kravet ved alders tids bruk ikke er like strengt som ved hevdserverv. Eriksen viser til at rettserverv etter reglene om alders tids bruk foretas på bakgrunn av en helhetsvurdering der kravet til god tro kan komme i bakgrunnen hvis bruken viser seg å være langvarig, omfattende og intensiv.⁸⁹ Hvilken betydning dette har for rettsanvendelsen internt i reindriften, kommer jeg tilbake til. Det kan også være viktig å merke seg at alders tids bruk kan fungere både som et selvstendig rettsgrunnlag og som et bevis for at en rett består. Som Ravna skriver i hans artikkel i Tidsskrift for Rettsvitenskap:

«(...) vil således alders tids bruk i teorien kunne være et bevis for slikt erverv. Det kan ha betydning, kanskje i større grad av moralsk enn rettslig art, da den aktive part får bekreftet sin rett framfor å erverve en rett vedkommende opprinnelig ikke har hatt».⁹⁰

Hvilken betydning dette har ved interne rettsavklaringer i reindriften kommer jeg tilbake til.

⁸⁸ Rådsegn 6 s. 16.

⁸⁹ Eriksen, *Alders tids bruk*, s. 224.

⁹⁰ Tidsskrift for Rettsvitenskap nr. 3/2010, Ravna: Alders tids bruk og hevd som ervervsgrunnlag i samiske områder, s. 464 – 504 (s. 475).

5.4 Hevd og alders tids bruk internt i reindriften

5.4.1 Bruk som rette rettshaver: Intensitets- og kontinuitetskravet

Som nevnt innledningsvis er det i Selbu-dommen i Rt. 2001 s. 769 slått fast at reindriftenes særlige forhold skal vektlegges når rettsserverv vurderes. For reindriftenes bruk av beiteområder innebærer dette at kravene til bruken måles ut fra en reindriftenstandard. I dette ligger at det må tas hensyn til beitemønster, klimatiske forhold, lokalitet, næringsforhold, reinens natur mv. I Selbu-dommen har Høyesterett fremhevet reindriften som svært arealkrevende hvor arealbruken varierer etter vær, vind og beitenes beskaffenhet.⁹¹ Denne normen gjelder rettsserverv etter både hevd og alders tids bruk.

Av dette følger at samme krav ikke kan bli stilt til områder som ikke faller naturlig inn å utnytte intensivt. Eksempelvis er det ikke naturlig å stille samme krav til intensitet og kontinuitet til beiteområder av blandet terreng og til viddeområder. Som tidligere vist har årstidsbeitene ulike formål og derav følger at brukskravene må tilpasses disse.

Det kan også være hensiktsmessig å tilpasse kravene ettersom hvor i beiteområdet bruken finner sted. Det er for eksempel ikke vanlig å utnytte randområder like intensivt som kjerneområder. I følge Mikkel Nils Sara er kjerneområdet – i motsetning til randområder – i senteret av vinterbeiteområdet hvor siidan ikke kommer i kontakt med andre siidaer.⁹²

Som kjent vil det ved interne beiterettstvister være en noe uvanlig hevdssituasjon hvor de beitebruksberettigede er i konkurranse med hverandre. Som følge av dette vil bruken i de omtvistede områder være helt- eller delvis overlappende. Siidaen som kan vise til en mer intensiv og kontinuerlig bruk av det omtvistede området kan oppnå rettsvinning. Det er imidlertid viktig å påse at bruken er i samsvar med tradisjonelle

⁹¹ Rt 2001 s. 769 (s.789).

⁹² Se note 54.

bruksmåter i reindriften. På grunn av et kortere tidskrav i hevdsreglene er kravet til intensitet og kontinuitet i bruken strengere enn det er for rettserverv etter reglene om alders tids bruk. Dette gjør at hevdsreglene vanskelig kan begrunne rettserverv internt i reindriften hvor bruken bærer preg av stor variasjon. Derimot kan hevdsreglene være anvendelige i områder hvor bruken har vært mer stabil. Det er imidlertid viktig å merke seg at bruken i slike områder kan allerede være etablert på grunnlag av sedvanemessig bruk. Det kan her være et større behov for å stadfeste en allerede bestående rett til beiteområdene i stedet for å stifte en rett siidaen opprinnelig ikke har.⁹³

Det er imidlertid viktig å påse at den siida som viser til en mer intensiv og systematisk bruk av det omtvistede området, ikke skal erverve dersom bruken ikke er i tråd med tradisjonelle måter å utnytte beitene på. En tenkt situasjon kan være at en av siida viser til en mer intensiv bruk enn de øvrige, men at bruken ikke har en forsvarlig begrunnelse, eksempelvis der en siida har tatt seg til rette og presset andre siidaer ut av området. Slik bruk bør naturligvis ikke begrunne rettserverv i reindriften.

Annerledes stiller det seg der en siida må tilpasse seg beitesituasjonen. Eksempelvis kan det tenkes at en siida som ikke har tilgang til alle årstidsbeiter må fordele bruken av beitene på de områder vedkommende har til disposisjon. Slik kan for eksempel bruk av vinterbeiteområdet være mer intensivt enn det ville vært etter den tradisjonelle bruksmåten. Tiltross for at bruken ikke er i tråd med den tradisjonelle måten å utnytte beiteområdet på bør det ikke stenge for rettserverv. Derimot kan det gi grunnlag for å lempe noe på de øvrige brukskravene.

Hvordan et område bør fordeles der ingen kan vise til en mer intensiv og kontinuerlig bruk enn de øvrige beror på en konkret vurdering. Hvilke momenter som bør trekkes inn i vurderingen kan vanskelig stilles opp. Som et utgangspunkt må fordelingen fokusere på å komme frem til praktiske løsninger som gir et rimelig resultat. En mulig løsning kan ligge i en vurdering av de ulike siidaenes behov. Der en siida kan vise til

⁹³ Se note 99.

at de mangler områder som er nødvendig for siidaens eksistens, kan det gi grunnlag for en lempeligere praktisering av brukskravene.

Ved vurdering av intensitet og kontinuitet kan det være hensiktsmessig å skille mellom ordinær beiting og andre former for beiting som for eksempel streifbeiting og rein som er ”mistet”. I slike tilfeller vil bruken være mindre intensiv og systematisk enn ved ordinær beiting. I Selbu-dommen har høyesterett lagt til grunn at også streifbeiting kan være rettsdannende.⁹⁴ Det er imidlertid viktig å merke seg at i selbu-saken gjaldt det beiterett for reinbeitedistriktet i konkurranse med grunneieretten. Ved interne beiterettstvister kan det være grunnlag for en annen vurdering.

Sara mener at streifbeiting som foregår utenfor egne beitegrenser ikke kan gi grunnlag for å hevde beiterett, men kanskje en «vistinrett» (streifbeiterett).⁹⁵

Som vist under fremstillingens kapittel 4.2.2 er det en etablert rettoppfatning blant reindriftsutøvere om at slike former for beiting ikke fører til erverv av ordinær beiterett. En dom fra Indre Finnmark tingrett 07.10.2009⁹⁶ kan også illustrere dette. Saken gjaldt tvist mellom to distrikter om rett til reinbeite i områder tilhørende saksøkers reinbeitedistrikt. Saksøker påsto at saksøkte reinbeitedistrikt ikke hadde beiterettigheter innenfor deres distrikt. Saksøkte påsto prinsipalt beiterettigheter på grunnlag av en forordning fra 1934. Subsidiært anførte saksøkte alders tids bruk som grunnlag for sine beiterettigheter. Retten fant ikke grunnlag for beiterettigheter etter forordningen. Om rettigheter etter alders tids bruk har retten på dommens s. 19 uttalt:

«Det kan være mulig at rein fra distrikt 14 A kan ha beitet ved reinens renning etter sopp om høsten. Dette kan for så vidt være i samsvar med forklaringene til Rasmus og Utsi. Retten slutter seg imidlertid her til reinbeiterettsutvalgets syn om at slik renning – som ikke kan kontrolleres ved gjeting – ikke kan gi grunnlag for å etablere beiterett verken ved hevd eller alders tids bruk.»

⁹⁴ Rt. 2001. s. 769 (s.789).

⁹⁵ Sara, Arbeidsnotat for Reinbeiterettsutvalget for Øst- Finnmark s. 2.

⁹⁶ Indre Finnmark tingrett, dom 7. oktober 2009, sak nr. 08/147006.

Dette bekrefter at tilfeldig beiting som renning etter sopp eller en flokk ute av kontroll ikke bør gi grunnlag for ordinær beiterett. Hvorvidt det er grunnlag for å hevde streifbeiterett må bero på en konkret helhetsvurdering. Slik forholdene på vinterbeitene er i dag med stort arealpress, kan det være hensiktsmessig med en avveining mellom hensynet til de ulike siidaenes behov og om utøvelse av retten påfører unødig ulempe for de øvrige siidaer (rettspretendenter).

I kravet til kontinuitet ligger at bruken må ha foregått sammenhengende i hele bruksperioden. Kortvarige opphold medfører ikke at hevdten opphører, såfremt det ikke skiller seg nevneverdig fra en rette bruksrettshavers bruk. På grunn av et kortere tidskrav i hevdreglene tolereres kortere avbrudd ved hevdserverv.⁹⁷ Ved alders tids bruk, hvor bruken har foregått over en lang periode eller har vært utøvd særlig intensivt, kan det være grunnlag for å godta et lengre avbrudd enn ved hevdsreglene.

I Selbu-dommen legger Høyesterett til grunn at avbrudd ikke stenger for rettserverv selv om det har hatt atskillig lengde. Som et eksempel på avbrudd viste retten til Mauken-dommen i Rt. 1985 s. 532, hvor avbrudd på ca. 40 år ikke stengte reieneierne fra erstatningsrettslig vern.⁹⁸

Ved interne rettsavklaringer i reindriften kan det neppe være forsvarlig å trekke retningslinjer om oppholdets lengde fra Selbu-dommen. Som tidligere påpekt vil det også i dette tilfellet være viktig å merke seg partene i tvisten er reinbeitedistriktets beiterettigheter i konkurranse med grunneierrettigheter. Avbruddet er vurdert i forhold til erstatningsrettslig vern mot inngrep utenfra. Ved interne beiterettstvister dreier det seg om en fordeling av beitene mellom de beiteberettigede siidaene. Dette kan gi grunnlag for en annen vurdering.

Kortvarige avbrudd begrunnet i samspillet mellom lokalitet og klima og dermed beitenes beskaffenhet, har tradisjonelt vært akseptert blant reindriftsutøvere. Likeledes

⁹⁷ Det kan være hensiktsmessig å skille mellom naturlige opphold i bruken og besittelsestap. For hevd er disse lovfestet i hevdsl. §§6 annet ledd og 6 tredje ledd. De samme regler må gjelde ved alders tids bruk, men med lengre opphold.

⁹⁸ Rt. 2001 s. 769 (s.789).

er det med opphold begrunnet i personellmessige og/eller slektskapsmessige forhold.⁹⁹ Det kan vanskelig stilles opp en tidfesting av hvor langvarige slike opphold bør være. Jeg antar at vurderingen må foretas konkret der forholdene på vinterbeitene er retningsgivende. Som kjent er det i enkelte områder knapt med vinterbeiteområder og det vil være vanskelig å unngå at andre bruker fraflyttede områder dersom beitene er tilgjengelige.

5.4.2 Betydning av siidadannelser

Som vist i fremstillingens kapittel 2.2 er siidadannelser ikke av fast varighet og det kan være mange omgrupperinger fra årstid til årstid. Dette kan få betydning for kontinuiteten i bruken.

Der en siida må splittes opp i mindre grupperinger for å tilpasse seg beiteforholdene vil de samme områdene ikke blir brukt årlig. Som nevnt før har slike avbrudd vært akseptert i reindriften. Hvordvidt avbrudd som skyldes en beslutning om å forlate siidaen representerer brudd på kontinuiteten må vurderes konkret der forholdene på beiteområdene bør vektlegges. Tiltross for at siidasystemets fleksibilitet gjør det mulig å tilpasse seg naturgitte og sosiale forhold, kan det imidlertid her være grunnlag for modifikasjoner. I de områder hvor det er knapphet på vinterbeiteområder er det mange siidaer som må tilpasse bruken i forhold til hverandre. Dette innebærer et større behov for forutberegnelighet i bruken som gir mindre rom for variasjoner i siidasammensetningene. Med andre ord bør siidasystemets fleksibilitetsrom modifieres noe. I slike områder bør en beslutning om å forlate siidaen betraktes som brudd på kontinuiteten i bruken.

Kontinuitet i bruken av beitene opprettholdes vanligvis ved at disse går i arv.¹⁰⁰ Men overtakelse av beiterett er videre enn det Solem har gitt uttrykk for. Det finnes et ukjent antall tradisjoner for hvem og hvordan overtakelse av beiterett kan skje i reindriften. Det må også nevnes at siidasystemets fleksibilitet kan medføre at

⁹⁹ Se kapittel 2.2 i fremstillingen.

¹⁰⁰ Solem, Lappiske rettsstudier, s. 190.

stridende parter kan vise til samme rettsforgjenger. Både mangfoldet av tradisjoner for rettsovertakelse og siidasystemets fleksibilitet har betydning for prøving av god tro.

Dette kommer jeg tilbake til senere.

Et annet forhold ved siidasammensetningen er at sommer- og vintersiidaene ikke nødvendigvis er de samme. På sommerbeitene er det vanligvis flere vintersiidaer sammen i en større gruppe. Til vinteren vil denne store gruppen splittes opp i mindre grupperinger som har hver sine tradisjonelle vinterbeiteområder. Det kan være viktig å merke seg at tilhørighet til en sommersiida kan blir brukt som argument for å tilegne seg vinterbeiteområder. At to eller flere siidaer er sammen i en større gruppe om sommeren gir ikke en rett til overtakelse av vinterbeiterettigheter. Rett til overtakelse må i så fall ha et annet grunnlag enn tilhørighet til sommersiida, eksempelvis slektskap, svogerskap, eller evt. bruk.

5.4.3 Eksklusivitet

Hvorvidt det er riktig å tale om eksklusive rettigheter internt i reindriften kan det være grunnlag å stille spørsmål ved. Som lovutvalget også har lagt til grunn, innebærer reindriften bruksrett vanligvis ikke en enerett til et område, men snarere en førsterett til området i en viss periode av året.¹⁰¹ Et mer treffende uttrykk kan være at det er tale om eksklusive rettigheter i en viss periode av året.

En siida som påstår eksklusive rettigheter må ha utøvd eksklusiv bruk. I dette ligger at bruken må være av slik karakter at det har utelukket andres bruk av området. I kravet til eksklusivitet ligger også en vurdering av konkurrentenes passivitet.

Eksklusivitetskravet er noe mildere ved alders tids bruk enn det er ved hevd. Ved alders tids bruk går bruken over så lange tidsperioder at det er naturlig å stille større krav til konkurrentens bruk enn at det bare skal være tale om beskjeden bruk.¹⁰² Bruk av vinterbeitene i Vest- Finnmark er en form for sambruk mellom de beiteberettigede

¹⁰¹ NOU 2001:35 s. 95.

¹⁰² Se Eriksen, Alders tids bruk, s. 155, videre henvist til Bottenvollen- dommen i Rt. 1972 s. 643.

og grensene er i mange situasjoner uklare og tøyelige. Det er ikke uvanlig at siidaer med jevne mellomrom er inne på andres randområder. Slik bruk bør naturligvis ikke stå i veien for erverv av eksklusive rettigheter i reindriften.

I områder hvor bruken er mer stabil og siidaene ikke er så tett inn til hverandre kan hevdsreglene begrunne eksklusive rettigheter. Men som nevnt tidligere kan det her allerede være etablerte rettigheter på grunnlag av sedvanemessig bruk.

Passivitet i reindriften bør ikke nødvendigvis være aksept på motpartens beitebruk. De særlige forhold innen reindriften må her tas i betraktning. På grunn av stort arealpress, samarbeid om reinoppsyn, slektskapsforhold mv. kan det være fordelaktig for en siida å holde konfliktnivået nede ved å ikke reagere på enhver bruk fra en nabosiida. I en sak fra Indre Finnmark Tingrett¹⁰³ er det tatt høyde for at passivitet kan være kulturelt betinget og at det i samisk kultur ikke er tradisjon for å tolke det som aksept. Dette bekrefter at betydning av passivitet bør bero på en konkret vurdering.

Det er i teorien lagt til grunn at den egenlig berettigede står sterkt i en hevdsituasjon. Selv beskjeden bruk fra rette eier kan avskjære hevdserverv.¹⁰⁴ En tenkt situasjon kan være at en siida som på grunn av stor pågang fra andre siidaer tar en beslutning om å kun oppholde seg innenfor et avgrenset område innenfor sine tradisjonelle områder. I mellomtiden har en annen siida tatt i bruk de ubenyttede områder. Dersom den egentlige berettigede siida bruker områdene innimellom ved behov bør det være tilstrekkelig til å avskjære motpartens hevdserverv. En liknende vurdering ble også lagt til grunn i Bottenvollen- dommen i Rt. 1972 s.643 (s. 648), hvor Høyesterett la vekt på eiernes bruk av området:

«(...) kan selv vidstrakt bruk fra andres side etter min mening ikke gi grunnlag for hevd fordi eierens egen bruk utelukker at andres rådighetsutøvelse blir eksklusiv».

¹⁰³ Indre Finnmark tingrett, dom 24. juni 2005, sak nr. 04/90373.

¹⁰⁴ Eriksen, Alders tids bruk, s. 150.

Dommen omhandler riktignok rettserverv av eiendomsrett, men vilkårene for brukshevd er i all hovedsak de samme som ved eiendomshevd, jf. hevdsloven §§ 7 og 8.

Dette bekrefter at den egentlige berettigede siida står sterkt i en hevdssituasjon. Når bruken av vinterbeitene foregår i en form for sambruk, vil det være upraktisk å operere med et strengt eksklusivitetskrav.

5.4.4 Aktsom god tro og uhjemlet bruk

Ved rettserverv er det den som hevder å ha ervervet rett som må være i god tro. Det er sikker rett i dag at siidaen er rettsbærer til beiterettighetene i distriktene.¹⁰⁵ Der en siida påstår grunnlag for brukshevd er det siidaen som skal være i god tro.

En siida kan imidlertid bestå av mange personer. Et neste spørsmål som reiser seg er om kravet gjelder alle medlemmer i siidaen.

I Selbu-dommen var godtrokravet et av de sentrale temaene. I denne dommen ble rettserverv for en næring sammenliknet med rettserverv for en større krets av personer. Som følge av dette kunne det ikke kreves at samtlige innenfor næringen var i aktsom god tro.¹⁰⁶

Av dette følger at alle i siidaen ikke kan kreves å være i aktsom god tro. Som et utgangspunkt må det i hvert fall gjelde de aktive medlemmene i siidaen. Om ektefeller, annen familie og øvrige reineiere omfattes antar jeg må bero på en konkret vurdering.

Tiltross for at det i dag kan sies å være sikker rett at siidaen er rettsbærer til beiterettighetene, har oppfatningen opp gjennom tidene ikke vært den samme. Da det ved rettserverv i reindriften vanligvis er tale om bruk over flere generasjoner, utgjør

¹⁰⁵ Se bla. reinv. § 4 og Seilandsdommen i Rt. 2000 s. 1578.

¹⁰⁶ Rt.2001 s.769.

denne usikkerheten en stor utfordring ved prøving av god tro. Problemet ligger i hvem som skal oppfattes som rette rettsforgjenger, om det er siidaen, distriktet eller enkeltpersoner. Dette har betydning i forhold til hvem som skal forventes å være i god tro.

Tidspunktet for den gode tro er at den må ha vært tilstede «frå fyrst av» og «heile tida». Dette innebærer at den gode tro må være til stede i hele hevdstiden. Ved rettsoverganger kreves vanligvis at rettsforgjenger også er i aktsom god tro.¹⁰⁷

At den gode tro skal være tilstede i hele ervervsperioden gjelder både hevdserverv og rettsserverv etter alders tids bruk. På bakgrunn av reglenes innbyrdes relativitet er det grunn til å anta at kravet til god tro ikke er fullt ut like strengt ved alders tids bruk som ved hevd. Der bruken er langvarig, systematisk og intens kan kravet til god tro komme i bakgrunnen. Dette gjør reglene om alders tids bruk mer anvendelige på interne forhold i reindriften.

I reindriften hvor bruken har foregått over lang tid og over flere generasjoner blir prøving av god tro vanskelig. Her kan det være grunnlag for å praktisere med et lempeligere krav til god tro. Dette bør i hvert fall gjelde forhold der hevdstiden for alders tids bruk er fullført. Også tilfeller der flere hevdstider settes sammen bør det i utgangspunktet være lempeligere krav. I tilfeller der det foreligger opplysninger som gir grunnlag for å tro at rettsforgjenger er i ond tro, bør det undersøkes. Hvorvidt rettsforgjengeres ond tro bør avskjære rettsserverv beror på en konkret helhetsvurdering.

Opprinnelig ond tro som avløses av etterfølgende god tro kan også gi grunnlag for rettsserverv. I dette ligger at dersom bruken over tid ikke blir protestert kan det gi rimelig grunn til å tro at alt er i orden.¹⁰⁸

På vinterbeiteområdene i Vest- Finnmark, hvor rettsforholdene er uavklarte, kan slik etterfølgende god tro være aktuelt. Den opprinnelige retten på vinterbeitene er i

¹⁰⁷ Rådsegn 6 s.12, se også Eriksen, Alder tids bruk, s. 232.

¹⁰⁸ Se forrige note.

utgangspunktet usikker, slik at bruk over lang tid som ikke blir protestert gir en sterk grunn til å tro at alt er i orden.

Dersom det opereres med et strengt god tro krav i områder hvor bruken har vært svært varierende over lang, vil det være nærmest umulig å erverve rettigheter etter alders tids bruk.

For sammenslåing av hevdstider er det et krav om at overgangen er lovlig. Det er som tidligere nevnt et ukjent antall tradisjoner for overtakelse av beiterettigheter i reindriften. Suksesjonsinstituttet er komplekst og uoversiktlig som i kombinasjon med hyppige omgrupperinger gjør prøving av god tro veldig vanskelig. Som en følge av dette kan stridende parter vise til samme rettsforgjenger.¹⁰⁹ Dette er et sterkt argument for ikke å operere med et strengt god tro krav i reindriften.

I den tidligere omtalte dommen fra Indre Finnmark tingrett 31.03.2008¹¹⁰, hadde tiltalte subsidiært anført beiterettigheter som grunnlag for beiting i det omtvistede området. Tiltalte påsto at området tidligere var brukt av en siida tilhørende Vest-Finnmark beiteområde som dannet grunnlag for tiltaltes bruk av området. Om tiltaltes tilknytning til denne siidaen uttalte retten på s.6 :

«Det bemerkes i denne forbindelse at tiltaltes siida ikke har hatt en slik tilknytning til Ellenjårgsiidaen at de uten videre kan ha overtatt denne siidaens beiterettigheter.»

Dette viser at ikke enhver tilknytning gir rett til overtakelse av beiterettigheter i reindriften. Tiltross for at beiteretten følger den enkelte siida vil det eksistere tradisjoner for overtakelse av beiterettigheter i reindriften.

Som nevnt innledningsvis innebærer kravet til aktsom god tro et aktivitets- og kunnskapskrav. I norsk tingsrett har det vært vanlig å knytte dette opp mot en undersøkelsesplikt i tinglysningsregistre og andre offentlige registre. Som kjent har

¹⁰⁹ Ravna, Rettsutgreiing og bruksordning i reindriftsområder, s.453.

¹¹⁰ Se fremstillingens kapittel 4.4.

statens eieroppfatning hindret reindriften i å tinglyse deres bruksrettigheter slik at en liknende plikt for reindriften ikke er realistisk.

For å forenkle prøving av god tro i fremtiden, kunne det være en løsning å innføre tinglysningsordning for reindriften bruksrettigheter. Innføring av en slik ordning vil imidlertid være en stor utfordring da tinglysningsadgang forutsetter at beiteområdene er fastlagt for de enkelte siidaene. Reindriften beitebruk er som kjent varierende og det foreligger i mange situasjoner uklare og tøyelige grenser. Et spørsmål som oppstår er om kjerneområder, randområder og flyttleier er tilstrekkelig definerte grenser slik at de kvalifiserer til registrering, eller må det trekkes eksakte grenser for bruksrettighetene. Et krav om eksakte grenser vil ikke ivareta tradisjonelle bruksmåter i reindriften og dermed ikke forenlig med folkerettens krav, jf. ILO 169 art. 8 og 14.

En tinglysningsordning for reindriften bruksrettigheter synes ikke å være realistisk. Da reindriftssamisk kultur i all hovedsak er muntlig orientert vil muntlige overleveringer være viktige kilder til informasjon om tingenes rette tilstand. I Selbuddommen har Høyesterett gitt signaler om at muntlige forklaringer kan legges større vekt på i saker hvor reindriftssamer er involvert. Høyesterett ga uttrykk for at muntlige overleveringer ikke kunne avvises men måtte vurderes nøye. Dersom de støttes av andre opplysninger får de større vekt.¹¹¹

Dermed kan prøving av god tro internt i reindriften til en viss grad bygges på muntlige forklaringer. Hvorvidt de støttes av andre offentlige registrerte opplysninger, herunder reindriftsmeldinger og lignende, kan variere. Der forklaringer gjelder forhold langt tilbake i tid vil det mest sannsynlig ikke eksistere slike opplysninger. Prøving må dermed utelukkende bygge på muntlige forklaringer. Det kan imidlertid være grunnlag å stille spørsmål ved påliteligheten av et slikt avgjørelsesgrunnlag. På grunn av tette slektsskapsbånd mellom siidaene kan det være fare for at enkelte tilpasser forklaringen til fordel for nær slekt.

¹¹¹ Rt. 2001 s. 769 (s. 792 – 793).

Dette bringer oss over i en drøfting om det kan være grunnlag til å fjerne kravet til god tro ved rettsserverv internt i reindriften. «Provingsvanskar» var begrunnelsen for at det ikke var vilkår om god tro i vår gamle hevdslovgivning i Norske Lov.¹¹² Det var tilstrekkelig at bruken kunne dokumenteres i full hevdstid uten innsigelser fra andre. Sammenlignet med folkeretten og annen utenlandsk rett, står norsk rett i en særstilling vedrørende godtrokravet når det gjelder urfolks naturbruk. I Danmark og Sverige opereres det ikke med et strengt godtrokrav. I Dansk rett eksisterer det en form for «redelighetsnorm» som et alternativ til godtrokravet ved hevdsserverv. Ved rettsserverv etter Svenskenes «Urminnes hävd» har det heller ikke vært krevd god tro.¹¹³ I rettspraksis finnes det holdepunkter for at Høyesterett også har vært inne på et alternativ til god tro kravet.

I Bottenvollen-dommen i Rt. 1972 s. 643 var det tvist mellom to eiendommer om retten til et utmarksområde. Mindretallet uttalte om godtrokravet slik:

«At god tro har foreligget hos eierne av Bottenvollen øvre, finner jeg ikke tvilsomt. Jeg henholder meg også for så vidt til jordskifteretten, som har funnet at eierne Bottenvollen øvre har gått hederlig og redelig frem. De har neppe gransket hjemmelsdokumentene nærmere, men dette kan etter min mening ikke bebreides dem».¹¹⁴

Sivillovbokutvalet har under forberedelsen av hevdsloven vært inne på tanken på å fjerne godtrokravet. De ytret ønske om:

«(...) ein klår og grei regel som kan gjera slutt på uvissa utan at det kjem til sak. Ein kan difor reisa spørsmål om det er heldig å halda oppe godtru-kravet heilt ut i den form det har no.»¹¹⁵

¹¹² Rådsegn 6 s.10.

¹¹³ Eriksen, Alders tids bruk, s.220.

¹¹⁴ Rt.1972 s.643 (s.650).

¹¹⁵ Rådsegn 6, s.20-21.

Etter mitt skjønn bør det vises forsiktighet med å stille opp et strengt god tro krav internt i reindriften. Manglende tinglysningsadgang som i realiteten umuliggjør prøving av god tro tilsier en vurdering av alternativer til god tro vurderingen. Som tidligere nevnt ble aktsom god tro av sivillovbokutvalet sammenliknet med hederlig adferd. Så lenge «hevdaren har bore seg forsvarleg og heiderleg åt» skal han ikke klandres for manglende kunnskap om den rette sammenheng.¹¹⁶ En liknende vurdering bør kunne foretas ved rettserverv internt i reindriften. Der en siida har gått hederlig og redelig frem bør det ikke stenges for rettserverv. Hvilke momenter som skal inngå i en slik vurdering kan vanskelig stilles opp. Som et utgangspunkt bør adferden være i samsvar med tradisjonelle regler for god siidahold.

Det er imidlertid viktig å merke seg situasjonen i reindriften med en stadig økende konkurranse om beitene og tendenser til posisjonering der hevd og alders tids bruk uriktig påberopes som ervervsgrunnlag. En oppfatning om at bruk i full hevdstid, uavhengig av god tro, leder til ekstinktive erverv av beiterett, synes å være rådende blant reindriftsutøvere. Om det har grunnlag i misforstått kunnskap om reglene eller om det er strategisk brukt i en kamp om knappe goder vites ikke. Etter mitt skjønn taler dette for at det bør stilles strenge krav til hederlig/ redelig adferd ved rettserverv internt i reindriften.

Av reindriftsloven § 4 første ledd følger det at retten til å utøve reindrift hviler på alders tids bruk. Sammenholdt med bestemmelsen i hevdsloven § 5 blir rettserverv i reindriften problematisk. På vinterbeitene i Vest- Finnmark foregår bruken av beiteområdene i en form for sambruk mellom de beiteberettigede. Hvorvidt det er riktig å tale om hjemlet eller uhjemlet bruk er dermed usikkert. Altså om det er tale om en felles bruk hjemlet i alders tids bruk eller om bruken kan karakteriseres som en bruk som går utover den opprinnelige retten til den beiteberettigede.

I førstnevnte tilfelle vil det i utgangspunktet ikke være adgang for rettserverv. I det andre tilfellet, hvor retten til beiteområdene er i fellesskap blant de beiteberettigede, kan det tenkes at det utøves bruk utover rammen av fellesretten som kan gi grunnlag

¹¹⁶ Se note 106.

for rettserverv. Hvis man trekker analogier fra bruk i allmenninger og sameiestrekninger, er det et krav om at den overskridende bruk må foregå langt utover lovlige rammer. Bruken må være av slik karakter at de øvrige rettshavere har fått en oppfordring til å reagere.¹¹⁷

Rettspraksis er forholdsvis entydig når det gjelder hevd av bruks eller eiendomsrett i allmenninger. Det stilles strenge krav til erverv av bruksrettigheter/eiendomsrett i allmenninger. Ravna viser bla. til Rt.1986 s.583 hvor fjorten brukberettigede påsto grenshevd mellom privat grunn og statsallmenning. Dette førte ikke frem. Høyesterett avviste ikke at bruksrett i allmenning kunne ervervs gjennom hevd men at det stilles strenge krav til den overskridende bruk. Førstvoterende uttalte om dette: «For at bruken skal gi grunnlag for hevd eller alders tids bruk, må den klart ha gått ut over hva en slik bruksrett har gitt hjemmel for».

Videre ble det uttalt at det generelt måtte stilles strenge krav før hevd og alders tids bruk kunne føre til erverv av eiendomsrett på allmenningsgrunn, med henvisning til en dom i Rt.1927 s.805.

Sivillovbokutvalet har om dette uttalt: «Særlig der det er tøyelig eller uklårt kor langt den opphavelige utnyttingsretten går, t.d. i allmennings- og sameieghøve, lyt ein setja etter måten strenge krav til ei rettsoverskriding som skal gje grunnlag for hevd.»¹¹⁸

Tiltross for at det kan henføres at beitetten internt i reindriften vanskelig kan sammenlignes med bruk i allmenninger da det i reindriften ikke er tale om å erverve fra en eier men fra konkurrerende beitebrukere, viser ikke rettspraksis at det gjelder mindre strenge krav ved rettserverv i bygdeallmenninger (konkurrerende bruksberettigede).¹¹⁹

Rt.1973 s.332 omhandler en tvist mellom to gårder om enerett til sine beiter og myrslåtter, samt enerett til fiske der beiten lå. Høyesterett kom enstemmig til at dette

¹¹⁷ Ravna, *Rettsutgreiing og bruksordning i reindriftsområder*, s. 467.

¹¹⁸ Rådsegn 6 s. 13.

¹¹⁹ Rt.1973 s. 332.

var utøvelse av vanlige sameierrettigheter, en utøvelse som i seg selv ikke kan gi grunnlag for erverv av grunneiendomsrett. (s.336)

I Rt.1953 s.1345 betraktet ikke Høyesterett utleie av seter til hestebeite i en sameiestrekning som så overskridende at det ga grunnlag for erverv av særrett etter reglene om alders tids bruk. På s. 1348 uttaler Høyesterett om dette: «Avgjørende er imidlertid at selv om den bruk som har funnet sted, helt eller delvis betegner en slik overskridelse, kan jeg ikke finne at den er skjedd under utøvelse av noen særrett, men av sameieretten.»

Ravna argumenterer for at det må gjelde strenge krav til den overskridende bruk innad i reindriften. Han begrunner med at forholdene i reindriften har vært preget av uklarhet om hvor langt den opphavelige utnyttingsrettens går, at bruken i stor grad er en form for grad av rettslig grunnet sambruk og grensene for bruken er tøyelige. Den overskridende bruk som han ser for seg skal være rettsstiftende må være tilstrekkelig tydelig til at andre bruksrettshavere har fått en klar oppfordring til å reagere hvis de mener at rettspretendenten ikke er i sin rett. Han trekker frem eksempler på overskridende bruk som kan lede til rettserverv som oppsett av gjerdeanlegg, gjeterhytte eller at rettspretendenten tydelig gir uttrykk overfor andre at de ikke har adgang til området.¹²⁰

Jeg kan i all hovedsak slutte meg til hans konklusjon om dette. Det må legges til at den utstrakte bruk av avtaler om beitebruk kan være problematisk i forhold til vilkåret om uhjemlet bruk, jf. hevds1. § 5. Selv om lovteksten er klar på at bruk på annet legalt grunnlag som for eksempel avtaler om bruk, ikke er rettsstiftende, er det i reindriften vanligvis tale om bruk over generasjoner. Avtaler som rettsforgjengere bygger sin bruk på kan over tid bli borte og dermed vil det være vanskelig å føre bevis for hvilket grunnlag rettspretendenten (siidaen) bygger sin bruk på. Etter mitt skjønn er dette et ytterligere argument for å stille strenge krav til overskridende bruk internt i reindriften.

¹²⁰ Ravna, *Rettsutgreiing og bruksordning i reindriftsområder*, s.468.

5.5 Oppsummering

Den nye bestemmelsen om beitebruksregler aktualiserer rettsavklaring i reindriften. For at hevd og alders tids bruk skal kunne begrunne beiterettigheter må det foretas en tilpasning av vilkårene.

Reglene om hevd og alders tids bruk hviler på tre elementer: det må foreligge en viss bruk, i lang tid og må ha skjedd i god tro. Det er imidlertid visse forskjeller i vilkårene.

Den viktigste forskjellen mellom regelsettene ligger ikke i ervervstid, men trolig i kravet til vurdering av kontinuitet og intensiviteten i bruken. Ved alders tids bruk kan manglende kontinuitet og intensitet i bruken kompenseres av særlig lang tids bruk. En liknende mulighet synes ikke å være ved hevdserverv. Hevdsreglene vil dermed vanskelig kunne begrunne beiterettigheter i områder hvor bruken preges av stor variasjon.

Ved avklaring av rettigheter til beiteområder må intensitetsvurderingen ta utgangspunkt i den naturlige bruken av beiteområdene, herunder tradisjonelle bruksmåter. Det er for eksempel ikke naturlig å stille like strenge krav til høyfjell som til lavere liggende terreng. I dette ligger også at de samme krav ikke kan stilles til randområder som til kjerneområder. Årstidsbeitene har ulike formål og det vil også være viktig å påse at kravene utformes på bakgrunn av dette. Det er også viktig å skille mellom ordinær beiting og andre former for beiting som streifbeiting.

I kravet til kontinuitet ligger at bruken må ha foregått sammenhengende i hele ervervsperioden. Hevdreglene kan synes å være mindre tolerant for lange avbrudd. Dette har sin begrunnelse i den kortere tiden som forutsettes for rettserverv. Naturlige opphold begrunnet i topografiske og klimamessige forhold har tradisjonelt vært akseptert blant reindriftsutøverne. Andre avbrudd må vurderes konkret. Noe tidfesting av avbruddets lengde kan vanskelig stilles opp. Der det er knapphet på vinterbeiteområder bør avbrudd underlegges en streng vurdering.

Siidadannelser har betydning for kontinuiteten i bruken. Omgrupperinger for å tilpasse seg beiteforholdene har tradisjonelt vært akseptert i reindriften. I mange områder på vinterbeitene er det stor mangel på tilstrekkelig med arealer. Mange siidaer må tilpasse bruken til hverandre og det er større behov for forutberegnelighet i bruken og dermed mindre toleranse for store variasjoner. I slike områder bør siidaens fleksibilitet være mer begrenset.

Ved påstand om eksklusive rettigheter til beiteområder må bruken må være av slik karakter at det har utelukket andres bruk av området. Bruken må også være ubestridt. I dette ligger at passivitet fra øvrige beiteberettigede taler i hevderens favør men det må i reindriften tas høyde for at passivitet kan være situasjonelt og kulturelt betinget. Den egentlige bruksberettigede står sterkt i reindriften, ikke enhver bruk fra konkurrerende siidaer kan tolkes som protest. Det må også trekkes frem at den sambruk som foregår på vinterbeitene gjør at det ville være upraktisk å operere med et strengt eksklusivitetskrav i reindriften.

Både hevd og alders tids bruk stiller opp et krav om god tro. På bakgrunn av reglenes innbyrdes relativitet er det grunn til å anta at kravet til god tro ikke er fullt ut like strengt ved alders tids bruk som ved hevd. Der bruken er langvarig, systematisk og intenst kan kravet til god tro komme i bakgrunnen. En annen forskjell ligger i at kravet til god tro på et tidlig tidspunkt ikke er like strengt ved alders tids bruk som ved hevd. Av dette følger at alders tids bruk er mer anvendelig på interne rettsforhold i reindriften, og da særlig i områder hvor det er vanskelig å si hvem som er den opprinnelige rettshaver.

På grunn av store prøvingsvansker i reindriften er det grunnlag for ikke å operere med et strengt god tro krav i reindriften. problemet med prøving av god tro ligger først og fremst i at reindriften bruksrettigheter ikke er registrert i noen offentlige registre, slik at et krav om undersøkelse ikke er realistisk for reindriften. En annen ting er et komplisert og uoversiktlig suksesjonsinstituttet i reindriften som gjør det meget vanskelig å prøve god tro. Det må også nevnes at oppfatningen om hvem som er rettsbærer til beiterettighetene har over tid vekslet som også gjør prøvingen problematisk

Prøvingsvanskene gir grunnlag for å vurdere et alternativ til god tro kravet. I stedet for å stille krav til god tro kunne det være et krav om hederlig adferd. I reindriften bør dette ta utgangspunkt i tradisjonelle regler om god siidahold.

Kravet til uhjemlet bruk er nært beslektet med godt tro kravet. Etter hevdsloven § 4 er hevdserverv utelukket dersom vedkommende har en rett på annet legalt grunnlag. For rettserverv må bruken utøves i den tro at han er i sin fulle rett. Er bruken grunnnet i en avtale eller samtykke fra rette rettshaver er hevdserverv utelukket. Både hevdsreglene og reglene om alders tids bruk stiller strenge krav til den overskridende bruk som skal være rettsdannende.

Kravet i hevdsloven § 4 sammenholdt med det rettslige grunnlaget for reindriftsretten, jf. reindriften § 4, skaper tvil om det er riktig å tale om hjemlet bruk eller uhjemlet bruk i reindriften. Dette berører spesielt fellesbeitene hvor situasjonen ofte preges av at verken den ene eller andre siidaen har en bedre prioritert rett. Dersom vi taler om en hjemlet bruk vil det neppe være adgang for rettserverv, jf. hevdsloven § 5. Taler vi om en uhjemlet bruk, kan en bruk utover fellesretten være rettsdannende.

Som nevnt er det ved alders tids bruk ikke et like strengt krav til god tro tidlig i ervervsprosessen som ved hevd. Bruk over svært lang tid gjør det vanskelig å si hvem som er den opprinnelige rettshaver. At bruken er utøvd i svært lang tid gir også grunnlag for å lempe noe på god tro kravet. Samlet sett innebærer dette at det ikke kan praktiseres med et strengt krav til uhjemlet bruk etter alders tids bruk.

Rettspraksis viser imidlertid at det stilles strenge krav til rettserverv i områder som preges av uklare rettsforhold. Anvendt analogisk på interne rettsforhold innebærer dette at det må stilles strenge krav til overskridende bruk som leder til rettserverv innad i reindriften.

6 Konklusjon

I skrivende stund er bruksordning og fordeling av beiter i Vest-Finnmark reinbeiteområde et uløst tema. Etter at den nye reindriftsloven trådte i kraft, er mye av ansvaret for dette arbeidet overlatt til reineierne. Situasjonen på vinterbeiteområdene preges således av uavklarte rettsforhold som i kombinasjon med ansvaret for fordeling av beiteområder medfører store konflikter innad i næringen.

For at grensedragning i reindriften skal virke etter sin hensikt må lovgivningen bygge på de tradisjoner og sosiale strukturer som næringen hviler på. Reindriftsloven § 59 slår som nevnt fast beitebruk skal bygge på den tradisjonelle utøvelsen på arealene og således bidra til å ivareta samiske sedvaner og tradisjoner. Dette innebærer at reindriften tradisjonelle bruk av beiteområdene i større grad enn før får betydning ved fordeling ved fastlegging av beiteområdene internt i reindriften.

I deler av vinterbeitene i Vest-Finnmark reinbeiteområde er imidlertid den tradisjonelle bruken av arealene nærmest opphørt å eksistere, og bruken kan i dag karakteriseres som svært varierende. Dette skaper en stor usikkerhet om beiterettighetene og utarbeidelse av beitebruksregler blir dermed en stor utfordring for reindriftsutøverne.

For at distriktene skal få beitebruksreglene på plass vil det på ett eller annet tidspunkt være nødvendig med rettsavklaring. Og denne bør komme jo før, jo heller.

Ved siden av samisk sedvanerett er reglene om hevd og alders tids bruk rettsinstitutter som har stor betydning når beiterettigheter skal avgjøres. For at de skal være anvendelige på interne rettsforhold i reindriften må det legges stor vekt på å tilpasse disse til reindriftsamiske tradisjoner, rettsoppfatninger og sedvaner; altså en reindriftsamisk rettskultur.

Reglene om alders tids bruk synes å være mer fleksibel enn hevdsreglene. Hevdsvilkårene er i utgangspunktet kumulative, dvs. at alle vilkår må være oppfylt før rettserviv. For alders tids bruk er de alternative, noe som betyr at det foretas en helhetsvurdering hvor vilkårene er innbyrdes relative. I dette ligger at der bruken viser seg å være mindre intensiv og systematisk, kan dette kompenseres av bruk over lang

tid. Tiltross for en viss elasticitet i hevdsvilkårene er den samlede oppfatning at hevdsreglene ikke innehar den samme fleksibiliteten. Dette kan blant annet skyldes at hevdsreglene er lovfestede, mens reglene om alders tids bruk er ulovfestede og kan sammenlignes med regler basert på lokal sedvane. Dette gir de sistnevnte mindre presise vilkår og dermed en større fleksibilitet ved anvendelse på ulike faktum. Av den grunn er reglene om alders tids bruk mer anvendelig på interne rettsforhold i reindriften enn hevdsreglene.

Den mest åpenbare virkning av reglene om hevd og alders tids bruk er at det stiftes en rett i samsvar med den utøvede bruk. En annen og kanskje den viktigste for reindriften er at konflikter avsluttes. En like betydningsfull virkning for reindriften er at bruken får rettsvern uten tinglysning.¹²¹ Dette innebærer at siidaene er beskyttet mot at det stiftes beiterettigheter i deres beiteområder.

Oppgavens omfang tillater ikke noen lengre de lege ferenda vurdering. Tidligere har jeg påvist svakheter og uklarheter i reindriftslovens bestemmelser om beitebruksregler. Etter mitt skjønn er det behov for en gjennomgang av reglene, slik at de i større grad blir i stand til å oppfylle målsettingen om en rasjonell og bærekraftig reindrift. Det kan også påpekes at det synes å være et stort behov for uavhengige organer som kan behandle rettstvister og beitebrukskonflikter som måtte oppstå som en del av dette arbeidet. En eventuell lovrevisjon bør også ta høyde for det.

¹²¹ Op.cit. s. 271, videre henvist til Borgar Høgtveit Berg, Rettsvernhevd, Jussens Venner 2003, s. 201 – 209, hevd (Oslo 2005), s. 212-225.

Referanser

Litteratur

Brækhus, Sjur og Axel Hærem: *Norsk tingsrett*, Universitetsforlaget, Oslo 1964.

Bull, Kirsti Strøm, Nils Oskal og Mikkel Nils Sara: *Reindriften i Finnmark. Retts historie 1852 – 1960*, Cappelen akademiske forlag, 2001.

Bull, Kirsti Strøm: *Studier i reindriftsrett*, Tano Aschehoug, Oslo 1997.

Eckhoff, Torstein og Jan E. Helgesen: *Rettskildelære*, 5. utg., Universitetsforlaget, Oslo 2001.

Eriksen, Gunnar Ketil: *Alders tids bruk*, Fagbokforlaget, Bergen 2008.

Falkanger, Thor og Aage Thor Falkanger: *Tingsrett*, 6. utg., Universitetsforlaget, Oslo 2007.

Nygaard, Nils: *Rettsgrunnlag og standpunkt*, 2. utg., Universitetsforlaget, Bergen 2004.

Ravna, Øyvind: *Rettsutgreiing og bruksordning i reindriftsområder*, Gyldendal Norsk Forlag AS, Oslo 2008.

Sara, Mikkel Nils Sara: *Reinen – et gode fra vinden*, Davvigirji, Karasjok 2001.

Skogvang, Susann Funderud: *Samerett*, 2. utg., Universitetsforlaget, Oslo 2009.

Solem, Erik, Lappiske rettsstudier. Universitetsforlaget, Oslo 1970.

Ravna, Øyvind og Jan Josef Olli, Spørreundersøkelse: *Sedvanerettslige oppfatninger om arealbruk blant reindriftsutøvere*, utført juni 2009 forbindelse med Ravnas doktoravhandling (upublisert).

Ravna, Øyvind: artikkel: Alders tids bruk og hevd som ervervsgrunnlag i samiske områder, publisert i Tidsskrift for Rettsvitenskap, vol. 123, 3/2010, s. 464 – 504.
Nielsen, Konrad, *Lappisk ordbok*, Bind III, N-Æ, Tano Aschehoug, Oslo 1932.

Lover

Lappekodisillen: Første codicil og Tillæg til Grendse – Tractaten imellem kongerigerne Norge og Sverrig Lapperne betreffende 2. okt. 1751.

Hevdslova (hevdsf.): Lov 9. desember 1966 nr. 1 om hevd.

Reindriftsloven (reinf.): Lov 15. juni 2007 nr. 40 om reindrift.

Lovforarbeider, andre offentlige dokumenter og utredninger

NOU 2001:34: *Samiske sedvaner og rettsoppfatninger* (bakgrunnsmateriale for Samerettsutvalget).

NOU 2001:35: *Forslag til endringer i reindriftsloven*.

NOU 2007:13: *Den nye sameretten* (bind A og B).

Ot.prp. nr. 30 (1965- 1966) *Om lov om hevd*.

Ot.prp. nr. 25 (2006- 2007) *Om lov om reindrift* (reindriftsloven).

Rådsegn 6. Frå sivillovbokutvalet. *Om hevd, Oslo 1961*.

Reinbeiterettsutvalget for Øst- Finnmark, Utredning om reinbeiterettigheter på vinterbeitene i Karasjok, Reindriftsforvaltningen Alta 2005.

Referat fra møte om inndeling av vinterbeitene i Vest- Finnmark, Kautokeino 8. oktober 2001 (upublisert).

Dommer og rettsavgjørelser

Rt. 1968 s. 429 (Alte vann II- dommen).

Rt. 1972 s. 643 (Bottenvollen-dommen).

Rt. 1979 s. 1283 (Kåfjord- dommen).

Rt. 1981 s. 1215 (Trollheim-dommen).

Rt. 1988 s. 1217 (Korssjøfjell-dommen)

Rt. 2001 s. 769 (Selbu-dommen).

Alta Herredsrett, dom 25. februar 1992, sak nr. 30/1991 (upublisert).

Indre Finnmark tingrett, dom 24. juni 2005, sak nr. 04/90373.

Indre Finnmark tingrett, dom 31. Mars 2008, saknr. 07/191200 (upublisert).

Indre Finnmark tingrett, dom 7. Oktober 2009, sak nr. 08/147006.

Internasjonale konvensjoner

ILO Convention No. 107 concerning the protection and integration of indigenous and other tribal and Semi-Tribal populations in independent Countries/ ILO – konvensjon nr. 107 om urbefolkninger og stammefolk, 1957.

Reinbeitekonvensjon mellom Norge og Sverige, avgitt 2009 (utkast).

Kilder på nett:

www.lovdato.no

www.reindrifftsforvaltningen.no

www.regjeringen.no

www.domstol.no

Antall ord i besvarelsen: 17 559.